

TARTU ÜLIKOOL

Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond

Ajaloo ja arheoloogia instituut

Kunstiajaloo osakond

Markus Toompere

Kunstiteoste tellimise seadus Eestis – eellugu, väljatöötamine ja rakendamine

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Anu Ormisson-Lahe

Tartu

2022

Sisukord

Sisukord	2
Sissejuhatus	3
1. Kunstiteoste tellimise seaduse ajalooline ja sotsiaalmajanduslik taust	5
1.1 Protsendiseaduse arutelud 1930ndatel	5
1.2 Kunstipoliitika okupatsiooni ajal kunstnike sotsiaalsete tagatiste vaates	7
1.3 Kultuuripoliitika 1990 ja 2000ndad	9
1.4 Leevendusmeetmed tekkinud olukorrale	13
2. Kunstiteoste tellimise seaduse väljatöötamine ja vastuvõtmine	15
2.1 Avaliku arvamuse kujundamine kunstihangete seaduse vastuvõtmiseks	15
2.2 Kunstihangete seaduseelnõu ettevalmistamine ja vastuvõtmine	20
3 Kunstihangete mõju kunstivaldkonnale ja seaduse rakendumine	26
3.1 Kunstihangete mõju kunstivaldkonna rahastusele	26
3.2 Kunstihangete seaduse rakendumine numbrites	28
3.3 Kunstiteoste tellimise seaduse rakendumine: võistlusjuhend, lähteülesanne	29
3.4 Kunstniku ja kunstiteoste definitsioon KTTS kontekstis	31
3.5 Kunstihangete rakendumine lähteülesannete vaatest	37
3.6 Kunstiteoste retseptsioon/selle puudumine	41
Kokkuvõte	45
Summary	47
Lisa 1	49
Lisa 2	51
Kasutatud allikad ja kirjandus	52

Sissejuhatus

2011. aasta esimesel jaanuaril jõustus Kunstiteoste tellimise seadus (KTTS), millega tekkis kohustus riigi poolt ehitatavate avaliku otstarbega hoonetel tellida vähemalt 1% ehituse hinnast kunsti. Sellest mehhanismist tulenevalt kutsutakse antud seadust tihti peale ka protsendiseaduseks. 2022 aprilli seisuga on teostatud 123 KTTS raames tellitud kunstiteost väga erinevates meediumites alates maalist ja skulptuurist lõpetades heli- ja maakunstiteostega.

Kuna Kunstiteoste tellimise seadus on ainuke vaid kunstivaldkonda puudutav seadus, on oluline, et valdkond ise väärtustaks võimalusi, mis sellega kaasnevad. Kuigi on valminud juba arvestatav hulk kunstiteosed antud seaduse tulemusel, pole sellel teemal siiani valminud ühtegi põhjalikumat uurimustööd. Käesoleva uurimustööl on kaks peamist eesmärki. Esiteks uurida lähemalt seaduse väljatöötamise protsessi, mis hõlmab avaliku arvamuse kujundamist antud seaduse toetuseks ning riigiasutuste poolset seaduse menetlust. Teine eesmärk on uurida ja hinnata seaduse rakendumist ning mõju kunstivaldkonnale.

Historiograafia

Antud teemal on valminud Theresa Tompeli seminaritöö,¹ ent see keskendus KTTS raames riigigümnaasiumitesse tellitud kunstiteostele. Ühtegi põhjalikumat käsitlust antud teemast autori teada valminud ei ole. Bakalaureusetöö esmasteks allikateks on arhiiviallikad, ajakirjanduspublikatsioonid, erialane kirjandus ning kunstihangete konkursside materjalid ning isiklik arhiiv. Uurimuse tarbeks sai läbi töötatud Rahvusarhiivi *Kultuuriministeeriumi poolt ettevalmistatud seaduseelnõudega seotud dokumendid* perioodil 2007.-2010. a.² Üheks olulisemaks allikaks antud töö jaoks oli autori isiklik arhiiv, kus on talletatud perioodil 2014-2021 kunstihangete võistlusjuhendid ning Tartu Kunstnike Liidu ja Kultuuriministeeriumi kirjavahetus erinevatest KTTSi puudutavates küsimustes ja vaidlustes. Oluliseks allikaks laiema konteksti loomiseks oli ka Luisa Buck, Daniel McClean, *Commissioning Contemporary Art - A Handbook for Curators, Collectors and Artists*.³ Tegu on kuraatoritele, kunsti tellijatele ning kunstnikele mõeldud raamatuga, mis annab ülevaate erinevatest kunsti tellimise praktikatest ning nendega seonduvatest

¹ Theresa Tompel seminaritöö "Riigi kunstipoliitika ja protsendiseaduse rakendumine riigigümnaasiumide näitel", juhendaja: Holger Rajavee, Tartu Ülikool, Kunstiajaloo osakond (2021).

² Rahvusarhiiv (edaspidi RA) ERA5500.1.275, RA ERA5500.1.278.

³ Luisa Buck, Daniel McClean, *Commissioning Contemporary Art - A Handbook for Curators, Collectors and Artists* (Thames and Hudson 2012).

probleemidest.

Antud töös käsitlen allikakriitiliselt 1930ndatel toimunud vaidluseid protsendiseaduse üle annan ülevaate nõukogude perioodil loodud kunstnike sotsiaalsetest garantiidest. 1990ndate perioodist kaardistan olulisemaid kultuuripoliitilisi arutelusid kunstivaldkonna seisukohalt. 2000ndatel analüüsin meediamaterjale ning nende mõju avaliku arvamuse muutmiseks KTTS osas ning Jaan Elkeni rolli seaduse vastuvõtmisel. Osaliselt paralleelselt toimusid Kultuuriministeeriumi eestvedamisel seadust ettevalmistavad tegevused. Uurin seaduse kooskõlastusdokumente, erinevate kultuuri- ja riigiasutuste seisukohti, et saada aru kuidas seadus kujunes selliseks nagu ta täna kehtivalt on. Seaduse rakendumise osas võrdlen erinevaid kunstihangete võistlusjuhendeid ning nende lähteülesandeid, kõrvutan Kultuurkapitali, Kultuuriministeeriumi ja kunstihangete eelarveid ning uurin tellitud teoste retseptiooni läbi meedias ilmunud materjalide, et anda hinnang KTTS rakendumisele ja mõjule kunstivaldkonna seisukohalt.

Käesolev bakalaureusetöö koosneb kolmest osast. Esimene osa loob ajaloolise konteksti, miks antud seaduse järele vajadus tekkis. Keskendutakse aruteludele protsendiseaduse üle 1930ndatel, antakse ülevaate kunstnike sotsiaalsetele tagatistele nõukogude okupatsiooni ajal ning markeeritakse olulisemad probleemid 1990ndate üleminekuaja kultuuripoliitikas kunstnikkonna vaatest. Teise osa eesmärgiks on uurida seaduse väljatöötamise- ja menetlusprotsessi. See hõlmab Eesti Kunstnike Liidu poolset avalikkuse teadvustamist antud küsimuses aastatel 2001-2010 ning Kultuuriministeeriumi ja Riigikogu tööd seaduse vastuvõtmiseks. Käesoleva bakalaureusetöö kolmas osa analüüsib KTTS mõju kunstivaldkonna rahastusele, seaduse rakendumisega seotud probleeme ning tellitud teoste retseptiooni/selle puudumist.

1. Kunstiteoste tellimise seaduse ajalooline ja sotsiaalmajanduslik taust

1.1 Protsendiseaduse arutelud 1930ndatel

1930ndate vaidlusi protsendiseaduse üle Eestis on uurinud Karin Hallas-Murula ning suuresti tema materjalidele ma antud peatükis toetun. Temalt on ilmunud artikkel “Protsendiseadusest 1930. aastatel ja täna.” – Sirp 12. III 2010, mis ilmus ka kogumikus: Eesti Kujurite Ühenduse aastanäitus „Protsendiaeg. Skulptuur & arhitektuur”, 12.03.–18.04.2010: seminar „1% kunstile”.⁴ Kaks aastat hiljem ilmus temalt antud teemal pikem käsitus ajakirjas Kunstiteaduslikke Uurimusi 2012/1–2 (21) “Eesti 1930. aastate fassaadiplastika ja nn protsendiseaduse diskussioonid”. Artiklite eesmärgiks oli paigutada 2011. aastal vastuvõetud Kunstiteoste tellimise seaduse ajaloolisesse konteksti.

Protsendiseadusest räägiti Eestis juba 1930ndatel ning eeskujuks tol ajal oli suuresti Euroopa riigid, peaaegselt Saksamaa. Põhiliseks algatuse eestvedajaks on Kultuurkapital (asutati 1925. aastal), mis oli tollal põhiliseks kultuuripoliitika elluviijaks. Protsendiseaduse teema sai alguse 1937. aastal. 30. oktoobril saatis Kujutava Kunsti Sihtkapitali Valitsus märgukirja olulisematele riigiasutustele, pöörates tähelepanu, et kuigi avalike ehituste hulk oli jõudsalt kasvanud, siis nende kaunistamine oli tihti unarusse jäetud. Sihtkapital tegi ettepaneku vanemate kultuurmaade eeskujul avalike hoonete ehitamise puhul eelarvesse kavandada kindel protsent kunsti tellimiseks ning seda just läbi Kultuurkapitali Kujutavakunsti sihtkapitali.⁵ Arvatavasti samal aastal (dokumendil puudub dateering) Kujutavakunsti Sihtkapitali esindajakogu pannes paika aasta kava (1938 aastaks?), seati eesmärgiks muuta riigiasutuste kaunistamine kunstiteostega kohustuslikuks. Samuti sooviti riigi ja omavalitsus asutuste kunstiosade puhul teha kohustuslikuks kunstinõuandjate kaasamine protsessi, et vältida alaväärtusliku kunsti tellimist.⁶ Kuigi antud dokumendis ei öelda otse välja, et tegu on protsendiprintsiibiga, siis sõnastuse saab seda järeldada. Vastukaja seda sorti algatusele oli leige ja bürokraatlik. Tallinna linnavalitsus väitis, et tahe kunsti tellida on neil olemas, aga pööras küsimuse

⁴ Karin Hallas-Murula "Protsendiseadusest 1930. aastatel ja täna" Koostaja: Mari-Liis Tammi *Protsendiaeg. Skulptuur & arhitektuur* (Eesti Kujurite Ühendus 2010) lk 66-69.

⁵ RA, ERA.3978.1.65 l. 81.

⁶ RA, ERA.3978.1.65 l. 94.

seadusandluse ja raha ümber, miks nad seda teha ei saa.⁷ Siin võib paralleeli tuua KTTS väljatöötamise vaidlustega 2007-2010 aastal, kus kohalike omavalitsuste esinduskogud kasutavad sarnast võttestiku, väites, et neil pole kunsti tellimise vastu midagi, samas tuues vabandused, miks nad seda siiski ei tee (ja ei tee tänini). Sellest kirjutan lähemalt 2 peatükis „Kunstiteoste tellimise seaduse väljatöötamine ja vastuvõtmine“

Küll aga vaidlesid antud teemal tuliselt kunstnikud Kuku klubis toimunud arutelu õhtul “Skulptuur ja arhitektuur” 18. jaanuar 1939. „Sisukalt ja hoogsalt esines seal Rasmus Kangro-Pool, kes avasõnas provokatiivselt skulptoreid süüdistades lükkas ürituse hooga käima: „Mis puutub meie skulptoreisse, siis pole nad kuski näidanud seda, mida neilt loota võinuks; neile usaldatud ülesandeid, ka arhitektuuri kaunistusi, ei ole küllalt hästi täidetud. Kunstihoone fassaadis figuurid, näiteks, kuidagi ei sobi maja stiiliga.”⁸

See omakorda kutsus esile skulptorite etteheited arhitektidele. Etteheidete sisuks oli vähene koostöö skulptoritega, nende kaasamine protsessi alles siis kui hoone on valmis, arhitektide hariduse küsimus Tallinna tehnikumis, mille tulemusena neil puudubki oskus teha skulptoritega koostööd ning arhitektide liigne keskendumine asjalik-stiili.⁹

Antud vaidlused ei ole omased ainult 1930ndatele, vaid sarnased vaidlused leidsid aset ka hiljem, nii nõukogude okupatsiooni perioodil (Ilmar Malini artikkel Sirp 18. oktoober 1960 „Mõnda kunstist ja selle tellijast“) kui ka protsendiseaduse väljatöötamisel ja rakendumisel kaasajal. Selle taustaks on avalike hoonete ehitamise bürokraatlik-tehniline taust, kus kunstiteost nähakse millegi kolmandajärgulisena, millega saab tegeleda siis, kui hoone on juba valmis ja raha jääb üle. Need vaidlused ei ole see kaotanud oma aktuaalsust tänasel päeval, kuna jätkuv praktika on, et arhitektid ei kaasa projekteerimise protsessis kunstnikke ja selle tulemusena mõjuvad mitmed kunstiteosed hoonete juures kui võõrkehad. Kriitika toonaste arhitektide hariduse osas ei pruukinud olla pädev, kuna hilisemal ajal tulid arhitektid ja kunstnikud ühest koolist (tänapäeval Eesti Kunstiakadeemia), aga probleemid on jäänud siiski samaks.

Ent põhjalikum kajastus ajakirjanduses tuli ajalehes „Uus Eesti“ (07.05.1939), mille ajendiks oli ilmselt protsendimääruse kehtestamine Soomes. (Soome Eduskunta võttis 1939. aastal vastu otsuse

⁷ K. Hallas-Murula, 2012, lk 99.

⁸ Samas, lk 99.

⁹ Samas, lk 99-100.

rakendada protsendikunsti riiklikult oluliste ehitushangete puhul, ent sõja alguse tõttu otsus ei jõustunud.) „Uue Eesti” käsitlus haaras nii kunstnikke, arhitekte kui ka ministreid. Viimaste meelest oli kõik niigi hästi, kuna nende kaunistamiseks väidetavalt kulus rohkem ja protsenti võiks isegi veelgi suurendada.¹⁰ Samas ei tule välja, mida täpsemalt kaunistamise all mõeldi ja võib spekuloida, et see hõlmas eneses rohkemat kui kujutava kunsti tellimist.

Kunstnike seisukohti esindasid ajalehe „Uus Eesti” küsitluses August Jansen, Johannes Greenberg ning Ado Vabbe, skulptoreid Voldemar Mellik, Juhan Raudsepp ning Anton Starkopf, kunstiteadlasi Rudolf Paris ning arhitekte Edgar Johan Kuusik ning Alar Kotli. Valdavalt oldi algatuse poolt, ent esines murekohti. Näiteks toodi välja, et oluline on, et tellimused läheksid ikka kunstnikele, mitte käsitöölisele, kes toodavad dekoratsiooni ja muid sisekujunduselemente. Edgar Johan Kuusik nägi protsendiseaduses kunstnike võimalust senini ateljeekunsti asemel hakata looma massidele kättesaadavat ja ühiskondlikku kunsti.¹¹

Antud ülevaade jäi ka viimaseks, mõned kuud hiljem algas sõda ning sellega vaidlused protsendiseaduse kui sellise üle lõppesid. Kuidagi irooniliselt mõjub, et 00ndatel, kui algas uuesti vaidlused protsendi seaduse üle, siis tundub, et hoolimata ajalisest ja ideoloogilisest katkestusest, jätkusid need sealt, kus pooleli jäid, või õigemini algasid otsast pihta. Neile teemadele keskendun järgnevatel peatükkides. Aga paistab silma, et ka toona olid arhitektid antud küsimuses väga passiivsed, mille kohta Murula sedastab ”Otsustusõigust ei taha arhitektid tänagi käest anda, millega võib ka seletada nende passiivsus nüüdse protsendiseaduse arutamise käigus”.¹²

1.2 Kunstipoliitika okupatsiooni ajal kunstnike sotsiaalsete tagatiste vaates

Et aru saada, miks protsendiseaduse vaidlused 00ndatel nii jõuliselt taas elustasid on vaja vaadata, milline oli kunstnike olukord okupatsiooni ajal. Selle kohta on kõige põhjalikum ülevaade Rita Peirumaa magistritöö ”Hruštšovi aja ”sula” ning muudatused ENSV kunstipoliitikas ja – elus 1950. aastate teisel poolel”¹³ Eriti oluline on esimene peatükk, kus antakse ülevaade

¹⁰ K. Hallas-Murula, 2012, lk. 100.

¹¹ Samas, lk 100-101.

¹² Samas, lk 101.

¹³ Rita Peirumaa magistritöö ”Hruštšovi aja ”sula” ning muudatused ENSV kunstipoliitikas ja – elus 1950. aastate teisel poolel” juhendaja Jaak Kangilaski (Tartu Ülikool, Filosoofia teaduskond, Ajaloo osakond, Kunstiajaloo õppetool 2004).

kunstiinstitutsioonidest ning nende tegevusest. Kuigi okupatsiooni vältel toimusid kunstipoliitikas muudatused, siis sel perioodil pandi paika üldine kunstnike toetamise ja kunsti tellimise raamistik, mis kehtis Eesti Vabariigi iseseisvumiseni.

Üheks olulisemaiks institutsiooniks sai 1943. aastal Jaroslavlis asutatud Kunstnike Liit. “Nii olid 1950. aastate keskpaigaks Kunstnike Liidu põhikirjajärgsete põhiülesannete (nagu kunstnikkonna ideelis-poliitiline kasvatamine, kõrgväärtuslike kunstiteoste loomisele kaasaaitamine, kunsti propaganda, võistluste, diskussioonide organiseerimine jms.) kõrval muutunud eriti aktuaalseks KL-i teisedki kohustused - eeskätt kunstnike materiaalne kindlustamine ning olmeliste küsimuste lahendamine.”¹⁴ Liidu ülesandeks oli kunstnikele tagada materjalid, ateljeed, eluruumid ehk siis kõik see, mis kunstnikel oli vaja elamiseks ja töötamiseks.

Teiseks oluliseks institutsiooniks oli ENSV Kunstifond (edaspidi KF), mis oli omas ajas eripärane asutus, kuna oli koperatiivne ning ei kuulunud riigile vaid Kunstnike Liidule (edaspidi KL). KF põhikirja järgi oli fondi ülesandeks seista hea kunstnike materiaalse olukorra eest ning organiseerida loomingulist tööd. See tähendas, et KF oli kogu kunstisüsteemi majandusmootor, mis püsis tarbekunsti ja kujunduskunsti kodade, hilisema ARSi kasumil. KF pädevuses oli anda toetusi, stipendiume, korraldada süsteemi majandustegevust ning juhtida ARSi. Lisaks ehitas ja haldas ateljeesid, müüs töövahendeid, korraldas matuseid jne. Kuna KL-i liikmele sissetulekud nõukogude süsteemis sõltusid põhiliselt riiklikest tellimustest, olid kunstifondi tellimused KM-i ostude ja KL-i lepingute kõrval oluliseks finantseerimisallikaks. Nii nagu teistegi asutuste juurde, oli KF-s kunstiostude teostamiseks moodustatud kunstinõukogud, ostukomisjonid ja ekspertiiskomisjonid. Siiski oli kunstnikul veel kolmas teenimisvõimalus. Ta võis müüa oma teoseid rahvale, kuid mitte ise, vaid ametlikult ainult KF-i kaupluste (nn. salongi) kaudu. Teoste müügile võtmise otsustas jälle selleks eraldi valitud kunstinõukogu, kes määras ka iga teose müügihinna.¹⁵

Aja jooksul kunstnike positsioon oluliselt paranes, seda suuresti läbi Tallinna ja Tartu ARSide uute hoonete valmimisega, mis tõttu suurenes märkimisväärselt tarbekunsti toodang, paremad tingimused monumentaalkunsti teostamiseks ning seda kaudu kunsti volav raha.

Teiseks olulisimaks sissetuleku allikaks olid riiklikud ostud ja tellimused. Need tulid ENSV

¹⁴ R. Peirumaa, “Hruštšovi aja “sula””, lk 35.

¹⁵ Samas, lk 38-39.

Kunstide valitsuse, hiljem Kultuuriministeeriumi kaudu. Otsuseid vormistas eriline kunstinõukogu, mille eesistujaks oli tavaliselt minister ja kuhu oli nimetatud mõningaid ametnikke (alati ka keegi Keskkomiteest) ja kutsuti ka mõni võimude silmis autoriteetne (tavaliselt kõrgete aunimetustega) kunstnik. Tellimuste puhul korraldati vahel kavandite võistlusi. Tihti nõukogu arutas ja kritiseeris kavandeid ning otsustas valmis teose vastuvõtmise ja hinna. Sama nõukogu ostis teoseid kunstinaütustelt.¹⁶

Nõukogude Liidu kokkuvarisemise järel kirjutab Ando Keskküla Sirbis 1. novembril 1991 artikli "RAHA". Ta kirjeldab põhjalikult KF toimimisprintsipi ja rõhutab selle süsteemi unikaalsust ning rahalist sõltumatust riigist. Kuna puhusid uued majandustuuled manitses ta kunsti avalikkust. „Seda ei teadvusta paljud kunstnikud endale siiani ja suhtuvad tänastesse võimalustesse pretensioonika enesestmõistetavusega. Aga tänased võimalused ei ole paraku sugugi enesestmõistetavad. Tegemist on ajalooliselt kujunenud olukorraga ja midagi selletaolist pole kuskil mujal maailmas. Süsteem on tegelikult väga habras ja puruneb kohe turumajanduse reeglitega kokku puutudes.”¹⁷

1.3 Kultuuripoliitika 1990 ja 2000ndad

Koos Eesti Vabariigi taastamisega 1991. aastal lõppes senine kunsti rahastamise skeem. Nagu Keskküla ennustas, nii juhtus. Turumajandusega kokku puutudes süsteem purunes.

Ando Keskküla rolli 1990ndate üleminekuaja kultuuripoliitika kujunemises, eriti kunsti osas, on keeruline ülehinnata. Kuigi Keskküla kui kunstniku looming on leidnud uurimist ja tunnustamist, siis tema rolli kunstipoliitika kujundajana ning kunsti eest seisjana pole uurijate seas senini erilist tähelepanu leidnud.

Samas 1.novembri 1991. aasta Sirbi artiklis kritiseeris Keskküla valitsust: „Valitsuse kultuuripoliitikat hinnates torkab silma, et ülemnõukogule esitatakse järjekindlalt seaduseelnõusid, mille võimalikku ebasoodsat või lausa kahjulikku mõju kultuurile ette ei analüüsita või lihtsalt ignoreeritakse. Professionaalsete loovinimeste huvid ei ole täna kaitstud, kaitstud ei ole ka kultuuri see osa, mis toimib professionaalsel tasandil ja mis põhimõtteliselt ei saa olla turule orienteeritud,

¹⁶ Jaan Kangilaski Nõukogude okupatsiooni aegne kunstielu korraldus
<http://okupatsioon.ee/en/foto-teistest-kogudest/9mai-eesti-vabariigi-valitsus> (vaadatud 04.05.2022).

¹⁷ Ando Keskküla, "Raha", Sirp nr 44, 1.11.1991, lk 8.

nagu ei ole otseselt turule orienteeritud fundamentaalteadused. Iseseisvate fondide hävitamine jätab kultuuris toetuseta praktiliselt kõik uuenduslikud, eripärsed, riskiga seotud katsetused, ühiskonnapoolselt veel omaks võtmata.¹⁸ Keskküla kriitika oli väga asjakohane, kuna tema välja toodud seisukohti ignoreeriti, siis ellu viidud kultuuripoliitika oli väga kaootiline ning kunstivaldkonnal puudus selgus tuleviku osas. Kuigi kultuuripoliitikast räägiti palju, siis tegelikult viidi ellu hoopis liberaalset turumajandusel põhinevat majanduspoliitikat ning Keskküla mõistis selle karmi mõju kunstivaldkonnale.

1990ndatel kadusid asutuste kunstnike kohad, vähenesid oluliselt läbi kunstnike liidu jaotatavad hüved ning märkimisväärselt kuivas kokku riiklikud kunstiosad ja kunsti tellimine. Samal ajal toimus aktiivne erastamine ja varade ümberjaotus, mis oluliselt nõrgestas loomeliitude ainelist baasi iseseisvalt hakkama saada.

Seni Kunstnike Liidu majandusmootoriks olnud kunstifondi tegevusväli ahenes - peamiselt tegeleti kinnisvara haldamise ja ateljeede vahendamisega kunstnikele. Samas hooned amortiseerusid ning kommunaalkulud tõusid ning pea olematu riiklik toetus muutis majandamise väga keeruliseks.

Aastatel 1957–1992 tegutsenud kunstnike liidu Tartu osakond iseseisvus Tartu Kunstnike Liidu nime all ning sai enda valdusse Tartu Kunstnike Maja ning Ujula tänaval paikneva tootmiskompleksi. 1994. aasta jõulude ajal asutati sihtasutus Tallinna Kunstihoone Fond, mis võttis üle näitustegevuse korraldamise Kunstihoones. Pärast Kunstifondi likvideerimist 1996. aastal läksid selle varad Eesti Kunstnike Liidule.¹⁹ Seega kümnendi keskpaigaks oli okupatsiooni ajal ülesehitatud mudel lakanud eksisteerimast.

Antud süsteemi kokku kukkumine tekitas loomulikult segadust ja pahameelt, kuna midagi asemele polnud veel loodud. 1991 läbi aasta käib Sirbis Kultuuripoliitika rubriigis elav arutelu kultuuripoliitika prioriteetide üle, põhiline küsimus oli Kultuurkapitali taastamine ning küsimus, et millisel moel seda teha. Otsa teeb lahti 4.jaanuari 1991. aasta Sirp. Edaspidi võtavad antud teemal sõna mitmed prominentsed ning juhtivad kultuuritöötajad. Aga toon oli pigem pessimistlik. Nii rõhutab Jaak Jõerüüt 29. märtsi 1991 Sirbis, et kuigi Kultuurkapitali taastamine on vajalik tuleb kõige pealt käivitada kultuuripääste programm. “See on kriisiaja abinõude kava kultuuri

¹⁸ A. Keskküla, “Raha”.

¹⁹ Eesti kunstnike Liidu koduleht – ajalugu <https://www.eaa.ee/ajalugu> (vaadatud 19.04.2022).

päästmiseks, selline tegevuskava, mis käivituks võimalikult kohe, sest meil ei ole aega oodata.”²⁰

Kunstivaldkonna eestkõnelejaks tõusis Ando Keskküla. Kuna okupatsiooni perioodil oli kunstivaldkonna materiaalne pool tugev ning omas ajas Kunstifondi süsteem väga soodne, siis Keskküla nägemus oli senise süsteemi säilitamine. Paraku aga riiklik poliitika tegi selle sisuliselt võimatuks. 1.novembri 1991 Sirbi artiklis kurdab Keskküla, kuidas ülemnõukogu kiirendatud korras likvideeris senised maksusoodustused, millega kadusid iseseisvad kultuuri toetavad fondid. Lisaks rõhutas ta loomeliitude ühist seisukohta, et kultuuri toimimiseks on vajalik säilitada olemasolevad ning luua tingimused uute finantseerimise allikate tekkeks.²¹ 15. novembri Sirbis “RAHA II” keskendub Keskküla juba rohkem kunstivaldkonnale ning Kunstifondi ja tarbekunsti baaside olevikule ning tulevikule. Põhiliseks probleemiks on jätkuvalt vana süsteemi ja uute olude ühildamine.²² Samas Keskküla, aga ka paljude teiste kultuurivaldkonna juhtivate tegelaste pingutused ENSV aegse maksusüsteemi ülekandumiseks, ei võeta kuulda.

Enn Roose (rahandusministri esimene kohusetäitja, Edgar Savisaare ülemineku valitsus, 20.08.1991 - 29.01.1992) pareerib 20. septembri 1991 Sirbis maksuerisusi ning summeerib „Rahandusministeerium on seisukohal, et maksusoodustuste andmisega tuleb olla üliettevaatlik, et ei tekiks niisugust olukorda nagu NSV Liidus , kus presidendi populistlike otsuste pärast moodustavad N. Liidu eelarve laekumised ainult ligikaudu ühe kolmandiku vajalikust. Tuleb arvestada ka seda, et ühtedele maksusoodustuste andmisel tuleb teistele suurendada maksumäärasid, et hoida eelarve laekumised samas mahus. Lisaks toob iga maksusoodustus lisakoormuse maksuametnikele ja suurendab maksuameti kulutusi .

“Eitamata eesti rahvuskultuuri küllaldase finantseerimise tähtsust, ei pea Eesti Vabariigi Rahandusministeerium NSVLiidu projektiga sarnast lahendust otstarbekaks ja ootab EV Kultuuriministeeriumilt vajalike eelarveliste summade taotlemise ettepanekuid.”²³

Enn Roose poolt edastatud Rahandusministeeriumi seisukoht oli väga oluline. Kuigi järgnevatel kümnenditel sõnastati korduvalt Eesti kultuuripoliitika põhialuseid ja arengukavasid, siis tegelikult pani kultuuripoliitika suure raami paika Rahandusministeerium 1991. aastal ühetaolise

²⁰ Jaak Jõerüüt, "Esmalt ikkagi kultuuripäästeprogramm", Sirp nr 13, 29.03.1991, lk 11.

²¹ A. Keskküla, "Raha".

²² Ando Keskküla, "Raha II" Sirp nr 46, 15.11.1991, lk 8.

²³ Enn Roose, "Kultuuriasutuste ja kultuuritöötajate maksustamisest" Sirp nr 38, 20.09.1991, lk 3.

maksupoliitikaga. See on seda olulisem, et toonase otsuse tagajärjel tekkinud probleeme lahendab kultuurivaldkond tänapäevani. Keeruline on aru saada, kas Rahandusministeeriumis tõesti usuti, et ilma maksuerisusteta suudab kultuurivaldkond hakkama saada või lihtsalt üritati võimalikult lihtsat skeemi. Käesoleva töö autori meelest see ei tööta, vaidlused kultuuri maksustamise ja maksuerisuste osas on perioodiliselt tõstatunud sellest ajast saadik. Väiksemat sorti edu saatis kirjandusvaldkonda, kui 2004. aastal kehtestati raamatutele käibemaksu erisus. Rahandusministeeriumi poolt pakutud lahendus küsida puudujääk Kultuuriministeeriumilt võib tagantjärei pidada väga naiivseks. Kuivõrd Kultuuriministeerium ei suuda tagada tänini piisavat rahastust oma allasutustele, siis suutlikkust katta ministeeriumiväliste kultuuriasutuste ja loovinimeste vajadusi neil sisuliselt pole. Kuigi kultuuripoliitilised vaidlused jätkusid, siis rahandusministeeriumi esindaja kokkuvõtte on kultuuriasutuste rolli ja võimekust silmas pidades väga oluline, kuna selliselt süsteem vähemalt esialgu tööle hakkas. Hilisemate kümnendite vaidlused kultuuripoliitika üle ning ka vaidlused kunstihangete seaduses üle on suuresti sellest otsusest tingitud.

Koos kiiresti muutuvate majandusoludega ning ettevõtete ümberstruktureerimisega vähenesid olulisel määral kunsti tellimused punkti, kus riiklikult (sh kohalikud omavalitsused) tellimused piirdusid mõne üksiku monumendiga (või selle taastamisega). See tekitas kiiresti olukorra, kus vaid väike hulk kunstnike said endale lubada vabakutselise staatust ning seegi oli enamasti väga ebakindel positsioon.

Antud olukord tekitas kultuurivaldkonnas korraliku pahameelt ning 1990ndate kultuurielu on mitmeski mõttes kriisist kriisi kulgev nähtus. Näiteks 24.jaanuari 1992 Sirp kajastas kultuuripoliitikaga seonduvat kriisi ning suur hulk kultuurivaldkonna asutusi avaldavad kultuuriminister Lepo Sumerale umbusaldust. Muuseas heidetakse ette „Ministeeriumi juhtkond töötab ilma sisuliste kontaktideta allasutustega ega pea neid ka vajalikuks kultuuripoliitika ajamisel ning tulevikukavade koostamisel. Enamgi, oleme veendunud, et kultuurielu korraldamisel ja kultuuriasutuste haldamisel puudub sisuline koostöö ministri, osakonnajuhatajate ja nõunike vahel. Kultuuriasutuste juhtidele on jäänud aru saamatuks ministeeriumi sisemine tööjaotus, töö eesmärgid ja korraldus. Ministeeriumis ei rakendata kultuurielu kohta käivate otsuste väljatöötamise ja arutamise demokraatlikke vorme. Sisulisi otsuseid langetavad tegelikku olukorda mittetundvad, vähese informatsiooniga ja vajaliku ettevalmistuseta ning kogemusteta ministriabid.“²⁴

²⁴ Ühisavaldus (allkirjastanud 30 kultuuriasutust), Sirp nr 4, 24.01.1991.

29.01.1992 aastal astus Lepo Sumera kultuuriministri kohalt tagasi. Kriise tekitas peamiselt ikkagi rahapuudus ning vähesel määral ka maailmavaatelised erimeelsused. Vana maailma, kus kunstnikel olid süsteemi poolt tagatud kõik vajalik korterist pintslini kukkus kokku. Kõiki 1990ndate kriise pole mõtet üles loetleda, aga kasvõi näiteks võib tuua 1995 aasta, kui toonane rektor Ando Keskküla oli valmis Tallinna Kunstiülikooli (Eesti Kunstiakadeemia eelkäia) rahapuudusel ajutiselt sulgema.

1.4 Leevendusmeetmed tekkinud olukorrale

1992. aastal alustas tegevust Sorose fond, ent sealne projektipõhine toetuse mudel oli harjumatu ning ebapiisav. Samal ajal, kuigi Kultuurkapitalist räägiti palju, siis tegelikult Kulka seadus võeti vastu alles 1994. aastal ning sellest kujunes eelkõige näitustegevust ning trükiseid rahastav meede ning paljuski riigiasutuste eelarve puudujääkide lappimise koht. Toimis ka Rahvuskultuurifond (asutatud 19.06.1991), aga selle mõju oli tagasihoidlik kuna eraldusi tehti harva ja summad olid tagasihoidlikud. Oluliseks läbimurdeks loovisikute olukorra parandamise vajalikkuse teadvustamisel sai 2005. aastal jõustunud Loovisikute ja loomeliitude seadus, mis pidi töötama loovisiku sotsiaalsete garantiide tagatisena ja nõ päästerõngana²⁵. Samuti reguleeris see loomeliitude rolli, kuid probleemiks osutus, et tegu on valdkondade ülese seadusega. Kuivõrd erinevate valdkondades murekohad on erinevad, siis antud seadus oma mõjus on ka väga üldine. Samas ka see ei andnud loodetud tulemust vabakutselistele, kuna sotsiaalsete garantiide saamiseks peavad kunstnikud vastama väga ebasoodsatele tingimustele.

Kindlasti tuleks veel välja tuua 2016. aastal asutatud kunstniku- ja kirjanikupalk, mis esialgu veel kehtib määrusena. Selle eesmärgiks on igal aastal maksta 15 kunstnikule ja 15 kirjanikule palka. Kultuuriministeeriumi kodulehe²⁶ andmeil on tegemist on erialases tippvormis olevate loovisikute loometöö toetamisega kindla perioodi vältel. Erinevus muude toetustega on kunstniku palga pikaajalisus (3 aastat) ning sotsiaalsed garantiid.

Ülemineku aja majanduspoliitika rakendamine kultuurivaldkonnas hävitas kunstivaldkonna senise

²⁵ Loovisikute ja loomeliitude seadus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/104032022007>, (vaadatud 05.05.2022).

²⁶ <https://www.kul.ee/kunstid-ja-loomemajandus/kirjandus/kirjaniku-ja-kunstnikupalk>, (vaadatud 19.04.2022).

finantsiseseisvuse, mis tekitab struktuurse probleemi. Kunstiasutused ja kunstnikud hakkasid sõltuma üha enam riiklikest toetustest, mis oma olemuselt jätkusuutlik mudel ei ole. See tekitab lisaks sotsiaalsetele pingetele ja kunstnike prestiiži vähenemisele ühiskonnas ka valdkonna siseseid pingeid, kuna vahendeid jätkus vaid vähestele, mis omakorda tekitab vajaduse uute mudelite järele.

2. Kunstiteoste tellimise seaduse väljatöötamine ja vastuvõtmine

2.1 Avaliku arvamuse kujundamine kunstihangete seaduse vastuvõtmiseks

Kui 1990ndatel oli kunstivaldkonna eeskõnelejaks peamiselt Ando Keskküla, siis 00ndatel tõusis selleks Jaan Elken (Eesti Kunstnike Liidu asepresident 1998/1999 ja president 1999–2013). 00ndate alguseks oli selge, et Kunstifondi päästa ei õnnestu ja nõukogudeaegse mudeliga on kõik. Vaatamata Kultuurkapitalile pandud ootustele osutus Kultuuriministeriumile mugavaks vahendiks, mille kaudu oma allasutuste eelarve puudujääke lappida. Samuti kujunes Kulka funktsiooniks peajasjalikult näitustegevusega seonduv. See tekitas ka huvitava olukorra, kus 90ndatel ja 00ndatel kujunes välja teoreetiline süsteem: kunstnik teeb Kulka raha eest näituse Kulka rahast toimivas galeriis, millest kirjutab Kulka raha eest arvustuse kunstiteadlane Kulka raha eest väljaantavasse väljaandesse. Eduka näituse puhul võis kunstnik saada Kulka raha eest antava preemia. Kuigi antud skeem mingil määral töötas, tekitas see moonutatud mulje kunstnike vajadustest ja rollist. Samuti mõjutas see olulisel määral kunsti ennast, soosides peajasjalikult galeriiformaadis kunsti. Samal ajal jäi lahendamata üks olulisemaid küsimusi, kuidas tagada kunstnike sissetulek. Üheks selle probleemi lahenduse viisiks kerkis Kunstiteoste tellimise seaduse rakendamine. Huvitav on see, et kui Kultuurkapitali taastamise puhul viidati korduvalt ajaloolisele mudelile ja järjepidevusele, siis Kunstihangete seaduse väljatöötamise toetamiseks ei leitud materjalides ajaloolist viidet enne sõda aset leidnud vaidluste/arutelude kohta.

Üheks põhiliseks protsendiseaduse eeskõnelejaks kujunes Jaan Elken. Kunstihangete seaduse käivitavaks jõuks peab Elken 2001. aastal Soomes toimunud seminari. Kaasaegse kunsti uudiskirjas meenutab ta: "Nagu ikka kunstivallas osutus valgustavaks teenäitajaks lähinaabrite tegevus: 2001. aasta oktoobris toimusid Helsingis Suomen Taiteilijanseura korraldatud Kuvataiteilijapäivät, kuhu sain kutse Kari Jylhält (Soome kunstnike liidu esimees) kui Eesti Kunstnike Liidu president. Selle seminari keskseks teemaks oli protsendikunsti hetkeseis Soomes. Ettekanne „Mark ehitusele, penn kunstile“ tutvustas algatuse õnnestumist Helsingis, käsitleti ka teisi häid näiteid mujal Soomes. See innustas teemat propageerima Eestis. Ja mis seal salata, Eesti on alati soovinud kuuluda Põhjamaade hulka, mis on nullindatest alates olnud protsendiseaduse kindlaim kants Euroopas, Iirimaa ja Hollandi väga õnnestunud praktikate kõrval. Euroopa näiteid on seinast sein, kuigi

mured on enam-vähem ühised – avaliku ruumi (public space) mõiste erosioon ja tülpimus teema(de) üle-ekspluateerimisest."²⁷

Nii nagu 1930ndatel nii ka 2000ndatel protsendiseaduse sai käivitavaks jõuks Soomes toimuv. Kuna protsendiprintsiibi kontseptsioon oli Eestis täiesti võõras, sai määrava tähtsusega ülesandeks avalikku teadvusse protsendiprintsiibi kui ühe kunstivaldkonna toetusmehhanismi toomine. Arvatavasti tegi selle töö mõnevõrra lihtsamaks 2004. aastal vastu võetud ja 2005. aastal jõustunud Loovisikute ja loomeliitude seadus²⁸, mille üheks eesmärgiks oli vabakutselistele loovisikutele mingi sotsiaalkaitse pakkumine. Selle seaduse väljatöötamise käigus teatud ulatuses teadvustati loovinimeste kehva olukorda – probleemi millega ka protsendiseadusega üritati leevendada.

08.02.2002 aasta Sirbis pöördus Elken avaliku kirja kaudu Tallinna linnavõimu poole ettepanekuga Tallinnas vastu võtta protsendiprintsiip. Sellises lähenemises oli tugevalt tunda Soome mõjutusi, kus vastutus kunstitellimisel lasub kohalikel omavalitsustel ning Helsingi oli neist üks eeskujulikem. Seega lootis Elken sarnast Soome edulugu korrata Eestis ning nägi, et just pealinna haaraks initsiatiivi. Lisaks muretses ta üldisema kunstnike sotsiaalse positsiooni pärast: "Praegu oleme Eestis olukorra ees, et suur osa kunstnikkonnast tajub ennast uues Eestis üleliigsena - need, kes on adapteerunud, maksavad erakapitali tellimusi täites lõivu massimaitsele. Sarnaselt Eesti ühiskonna kihistumisele võime rääkida " kahest kunstist, " kusjuures meediakanalid propageerivad jõudsalt just kommerts suunda. Omavalitsuse tellimus professionaalsele kunstile hoiaks ära senise eesti kõrgetasemelise säidkunsti pihustumise ja massimaitse survele kommertsialiseerumise. 1990ndate arengute tulemusel võib rääkida, et eesti visuaalne kunst on kaotamas sidet oma kohaliku auditoriumiga, ometi on just selle aastakümne jooksul välja rebitud senisest suletusest rahvusvahelisele areenile ja tõestatud oma elujõulisust. Kurb on nentida, et kodusel areenil on kunst kaotamas väljundeid."²⁹

Aga nagu uute asjadega ikka, oli umbusk algselt väga suur. 28. veebruaril 2002. aastal kõnelustel Tallinna Linnavolikogu Haridus- ja Kultuurikomisjonis selgus taolise kvoorumi võimetus ja soov küsimust sisuliselt arutada. Avaliku ruumi kunstiga seoses kasutati seal retoorikat justkui oleks

²⁷ Jaan Elken, "Protsendikunsti maaletoomise lugu", Kaasaegse kunsti uudiskiri 30.01.2017 - <https://us9.campaign-archive.com/?u=0f3d5495f501af0c94ef278f1&id=c215f51df1> (vaadatud 15.05.2022).

²⁸ Loovisikute ja loomeliitude seadus, <https://www.riigiteataja.ee/akt/104032022007> (vaadatud 18.05.2022).

²⁹ Jaan Elken, Avalik kiri, Sirp 08.02.2002.

skulptuuride püstitamisel linnaruumi tegu kunstnike egoismiga, koguni neile suunatud sotsiaalabiga.³⁰

Elken meenutab Kaasaegse Kunsti uudiskirjas: "Seega tuli protsendikunsti ideele saada ühiskonnas laiem kandepind ja toetus. Loomeliitude korraldatud ümarlaud „Kultuuripoliitika ja kultuuritööstus” 5. juunil 2003 Kirjanike Majas oli minu ettekande „Raha kunstile. Raha kunstile? Raha kunstile!“ eesmärk viia sõnum loomeinimesteni." Antud ettekanne ilmus trükiversioonis 13. juuni 2003 Sirbis. Lisaks juba välja toodud põhjendustele rõhutas Elken ettekandes, et protsendikunst toob kunsti galeriist välja ning kunstitöö paigutamine avalikesse paikadesse parandab elukvaliteeti, humaniseerib ja väärtustab keskkonda, kujundab inimeste kogemust kultuurist. Kunstnike seisukohalt tähendab selline 1 % -praktika arvestatavat töövõimaluse suurenemist ja vabade kunstide edendamist . See võimaldab kunstnikul olla ühiskonna aktsepteeritud, täisväärtuslik liige.

31

Sama - ühiskonna laiema kandepinnana ja toetuse eesmärki kandis, Eesti Kujurite Ühenduse korraldusel toimunud skulptuuriseminar „Linnaruum – kas ainult arhitektuur?“ (üritus toimus Riia skulptuurikvadiennaali "European space" 25. aprillil 2004, Tallinna Õpetajate Majas) ning sama pealkirja kandev trükis. Seminari trükise eessõnas avaldas Jaak Soans (skulptor, 1991–2005 oli ta Eesti Kunstiakadeemia skulptuuriosakonna professor) toetust protsendikunstile. "Avalikku ruumi loodud ja seal alaliselt eksponeeritud kunst on ühiskonna kultuuriliste ja väärtuste kandja, konkreetse maa ja regiooni kunsti elujõulisuse peegeldus. Avalikku linnaruumi tulekuks aga vajab kunst tugevat, terviklikku kultuuripoliitikat. Selle väljaarendamine on vastavate võimu- ja kunstiinstantside järjepideva ühistöö tulemus. Kui seda seni pole, siis tuleb luua instants, mis suudaks oma ülesannet progressiivselt mõtestada, seadusandlike ja rahaliste vahenditega ellu viia. Seminaril tõstatati õigustatud küsimus, kas enamikes Euroopa linnades kehtiv nn. Protsendiprintsiip (s.t. uusehituste ja rekonstruktsioonide finantseerimisest läheks vähemalt 1% kunstile) osutuks mõeldavaks ka tänases EESTI tingimustes? Ja kuidas selleni konkreetset jõuda?"³²

Samal seminaril esines Elken ettekandega „Kunst avalikus ruumis – kes tellib muusika?”³³ Suuresti

³⁰ J. Elken, Protsendikunsti maaletoomise lugu.

³¹ Jaan Elken, "Raha kunstile. Raha kunstile? Raha kunstile?!", Sirp 13.06.2003.

³² Jaak Soans, "Eessõna", Linnaruum – kas ainult arhitektuur?, lk 6, (Eesti Kujurite Ühendus, 2004).

³³ Jaan Elken, "Kunst avalikus ruumis: kes tellib muusika?" Linnaruum – kas ainult arhitektuur? lk 7-12 (Eesti Kujurite Ühendus, 2004).

taasesitas ta juba varem välja öeldud seisukohti, ent need olid esitatud oluliselt rohkem toleaeegses kultuuripoliitilises kontekstis. Peaasjalikult tõi üldist ühiskonna meelsuse kunsti illustreerimiseks välja poliitiliste jõudude kampaaniat lõpetada Eesti Kunstimuseumi uue hoone (KUMU, valmis 2005) ehitus ning arvas, et esialgu peaks piirduma ainult Tallinnaga, kuna ei uskunud riiklikusse konsensusesse. Tallinna puhul tõi ta probleemina välja, et linnal puudub arengukava, kuidas ja kas üldse linnaruumi on kunsti vaja. Selle illustreerimiseks tõi ta välja toona käinud Vabaduse samba saagat, mis tol hetkel päädis 2003. aastal valminud Leonhard Lapini Vabadusekella projektiga. Nende hoiatavate näidete taustal järeldeb ettekande lõpus Elken: "Kunsti avalikku ruumi toomist saab korrastada vaid seadusandlusega ja nagu maailmakogemus näitab, on tegusaks ja vastuvõetavaks osutunud just protsendiprintsiip, mis tagab avaliku kunsti rahastamise, ühiskondliku kokkuleppe, autoriteetide otsustuse ja konkursside ja sihtotstarbeliste tellimuste kaudu kunstnikele loomisvõimaluse."³⁴

00ndate keskpaigas tekitas protestipartei Res Publica suur edu parajat tormi ka kultuuripoliitikas. Res Publica üks esinumbreid Tõnis Palts oli valjuhäälselt KUMU ehitamise vastu³⁵. Antud poliitikul õnnestus olla kaks korda, 2001. ja 2005. aastal, lühiajaliselt Tallinna linnapea. Res Publica aga saavutas 2003 aasta Riigikogu valimistel 28 kohta ning moodustas valitsuse. See muutis uute algatuste elluviimise kultuurivaldkonnas ka oluliselt keerulisemaks.

2004. aastal Eesti Kunstnike Liidu suurokogul tõi toonane EKL president välja kunsti rahastamise kui ühe põletavamaid probleeme. Olukorra parandamiseks pakkus ta välja kiirabina taastada mingigi riiklik tellimus kunstile. Samal suurokogul rääkis ta, et on pidevalt antud sisulisi kirju ja pöördumisi teinud kultuuriministritele alates 2001 aastast Urmas Paetile, Signe Kivile ja Margus Allikmaale.³⁶

2007. aasta jaanuaris toimus loomeliitude seminar "Eesti- kultuuririik?", millest tegi Jaan Elken kokkuvõtte Eesti Päevalehes. Kuna antud seminar toimus enne valimisi, olid sinna kutsutud ka erinevate parteide esindajad, kellelt päriti aru parteide kultuuripoliitika osas. Kunstnike põhilised küsimused olid seotud protsendikunsti rakendamisega ning väljendati ootust, et see jõuaks ka parteide valimisprogrammidesse. Elken nendib samas, et selline punkt oli siiski vaid

³⁴ J. Elken, Kunst avalikus ruumis: kes tellib muusika?.

³⁵ Madis Jürgen, „Kas muuseum ikka tuleb?“, Eesti Ekspress, 23.03.2003.

³⁶ EKL aastaraamat, 2004, lk 6.

Reformierakonna valimisprogrammis.³⁷

Tehtud teavitustöö oli edukas, 2007. aasta Riigikogu valimised võitis Reformierakond ning Vabariigi Valitsuse 2007-2011 aasta tegevusprogrammi punktis 13.13 on kirjas *Seadustab, et 1 protsent riigi poolt tellitud avaliku ruumina käsitletavate ehitiste investeringuteks mõeldud summadest kasutatakse kunstiteoste ja disaini sihttellimiseks avaliku keskkonna rikastamiseks*.³⁸

2.09.2009 oli Elkenil võimalik Sirbi vahendusel raporteerida edusammudest, sest seadus oli saadetud kooskõlastusringile. Elkeni jaoks oli tegu ka teatud mõttes kunstnike kunagi väljavõideldud positsiooni taastamisega. Nii seob ta kunstihangete seaduse nõukogude ajal toimunud riiklike tellimustega: "Tundub, et ühelt poolt protsendi-idee pikk laagerdusaeg ja teiselt poolt reaalkapitalismis loksutamise kogemus on keskmise ja vanema põlvkonna mälust juba pühkinud mälestuse omaaegsetest riiklikest tellimustest, kunstistudest ja sotsiaalsetest garantiidest (aga ka parteipoliitilistest manipulatsioonidest loomingu, loomingu ümber ja selle loojatega). Ühesõnaga, mälestuse ajast, mil oldi veel täisväärtuslik ühiskonna liige, kelle igapäevasel töö ja erialasel tegevusel oli aktsepteeritud väljund ja sellest johtuvalt ka sotsiaalne positsioon ühiskonnas.

Kokkuvõtvalt: õhupuhastuseks vajalik katkestus on toimunud, kunst avalikus ruumis ei peaks enam meile (ja teile) vaid *déjà-vu*'na minevikku meelde tuletama, seda enam et „valge kuubi” formaadis loodu ja tippgaleriides esitatu on meie piiratud kunstitoetusi arvestades täisväärtuslik loomingu, millega rahvusvaheliselt võrdväärnes dialogis ollakse.”³⁹

Samas artiklis toob ta välja ka terve rea murekohti, mis seaduse menetluskäigus on tekkinud. Elken muretseb, et korralduslik pool on väga lahtine, seadus ja selle seletuskiri on napp ning suur roll on sellel, milline on tegevusjuhend. Samuti toob ta probleemina välja, et pole määratud kesket asutust, kuhu tekkinud oskusteave koonduks ning mis võiks tellijatele osutada väärtuslikuks partneriks. Lisaks toob ta välja küsimuse, et millises staadiumis kaasatakse kunstnik ning näeb probleemina arhitektide, sisekujundajate ja disainerite liigset rolli seaduse väljatöötamise protsessis.⁴⁰ Tagantjärele võib öelda, et enamuse Elkeni murekohti olid õigustatud ning seaduse rakendumisel kerkisid moel või teisel ikka ja jälle esile ning need probleemid kummitavad seadust ka praegu.

³⁷ Jaan Elken, "Eesti kunst vajab riigitellimust ja naasmist avalikku ruumi", Eesti Päevaleht, 09.01.2007.

³⁸ <https://www.riigiteataja.ee/akt/12838820> (vaadatud 25.03.2022).

³⁹ Jaan Elken, "Protsendikunst – kellele ja milleks?" Sirp, 24.09.2009.

⁴⁰ Samas.

Kuigi Jaan Elken oma artiklites viitab, et kunstnikkond ja kultuuriavalikkus laiemalt on kunstihangete seaduse poolt, leidus siiski ka kunstivaldkonnas inimesi, kes olid kõhklevad seisukohal. Mart Kalm ei olnud seaduse vastu, aga ta oli mures “Lääneriikide pikaajaline kogemus näitab, et teatud määral kaasneb sellega ka paratamatult keskpärase, teatud kohta mahtuva ja sobituvana kunsti sünni ja see on selle seaduse negatiivne külg” Samuti arvab ta, et see ei lahenda ära kunstivaldkonna põhilist muret - kunst on jõhkralt alarahastatud. Lõpuks võtab Kalm kunstihangete seaduse lakooniliselt kokku: “Ta ei ole võluvits, aga parem see, kui mitte midagi”⁴¹

2010. aastaks valmis uus versioon seaduse eelnõust. Elken kiidab selgemat sõnastust ja seda, et Kultuuriministeerium on määratud teostama seaduse üle järelvalvet. Samas kutsus ülesse leppima asjaoluga, et kohalikud omavalitsused on seadusest tellijatena välja jäetud. Ka kaitseb ta kiivalt positsiooni, et kunstikonkurssidel saaksid osaleda ainult Eesti kunstnikud. Üldjoontes on Elken optimistlik, ent kutsus üles kiiresti seadust vastu võtma hoolimata erinevatest kitsaskohtadest: „Nagu pole vettpeidavat näidist protsendiseaduse rakendamise kohta eri maadel, et seda kriitikavabalt kopeerida (kultuuris üldjuhul koopialahendus ei tööta, kontekst on igal pool kordumatu), tuleb kusagilt alustada ning äärmiselt ebakonstruktiivne oleks praegust seaduseelnõud „parendamise” sildi all väntsutada ja kottida, kuni see taas „hääbub” või, mis hullem, koalitsiooni lagunedes tolmu jääb koguma. Väärtuslik aeg jookseb aga sõrinal kui liiv pihkudest tühja ja Eesti kunstnikud, kes võiksid olla kui hüppevalmis tiigrid, elavad selle asemel loomade varjupaiga kassirojude elu, leppides kultuurkapitali dieedi ja kuraatorite palukestega.”⁴²

2.2 Kunstihangete seaduseelnõu ettevalmistamine ja vastuvõtmine

Seaduse kooskõlastusringi dokumentidest⁴³ tuleb välja, et vabariigi valitsus andis ülesande seaduse väljatöötamiseks Kultuuriministeeriumile ning aastatel 2007-2008 pandi paika protsendiprintsiibi üldkontseptsioon, paraku arhiivist neid dokumente leida ei õnnestunud, samuti pole need säilinud Kultuuriministeeriumis. Ent säilinud on 2009. ja 2010. aastal ministeeriumi poolt seaduse kooskõlastusringi kirjavahetus ning seaduse väljatöötamisega seotud probleemistik on suuresti sealt

⁴¹ Hanneli Rudi, "Kalm – kunstiteoste sundost võib soodustada keskpärasust", Postimees, 3.09.2009.

⁴² Jaan Elken, "Protsendiseadus uuel ringil – kaua võib?" Sirp 01.04.2010.

⁴³ RA ERA 5500.1.278. I. 192 Kultuuriministeeriumi poolt ettevalmistatud seaduseelnõudega seotud dokumendid 19.03.2010 – 19.05.2010.

näha. Käesolevas uurimuses jätan kõrvale seaduse väljatöötamise käigus arutelu all olnud formaaljuriidilised küsimused nagu näiteks vastavus Euroopa Liidu seaduste ja nõuetega või Riigihangete seadusega. Ühelt poolt puudub mul selleks pädevus ja teiselt ei ole see antud uurimustöö fookuseks. Keskendun eelkõige seaduse sisulistele küsimustele, mis hakkasid mõjutama seaduse toimimist kunstnike ja tellijate seisukohalt.

02.09.2009 pöördus Kultuuriministerium riigi ja kultuuri esindusorganisatsioonide poole seaduse koostööks, oluline on siinjuures märkida, et algselt ei olnud plaanis koostada uut seadust vaid muuta riigihangete seadust.⁴⁴ Kunstivaldkond oli tollel koostööringil loid ning ainult Eesti Kunstnike Liit saatis omapoolse ettepaneku, kus nad soovisid endale suuremat rolli seaduse rakendamisel.⁴⁵ Linnade liit oli seadusemuudatuse suhtes väga kriitiline leides, et riigil ei ole õigust otsustada kohalike omavalitsuste eelarvete üle ning neil on selleks põhiseaduslikku garantiid. Ainuke viis, kuidas nemad seadusega nõustuksid, oleks see, kui kunstikonkursside finantseeritaks riigieelarvest.⁴⁶ Kõige karmima hinnangu andis Rahandusministerium, kes jättis seadusemuudatuse koostööks sidumata. Nad tõid välja terve rea vastuolusid seaduses eneses kui ka puht juriidikas. Samas avaldasid nad toetust ettevõtmisele ja soovitasid Kultuuriministeriumil veel kord analüüsida erinevaid maailma praktikaid, et leida sobiv lahendus Eesti õigusruumis⁴⁷ Tundub, et Rahandusministeriumi soovitus oli mõjuv ning kui 13.03.2010 toimub uus koostööring, siis ei ole tegu enam Riigihangete seaduse muutmisega vaid eraldiseisva Kunstiteoste tellimise seadusega. Kuna eesmärgiks oli seaduse jõustumine 2011 aastal, siis sellel koostööringil olid osalejad palju aktiivsemad. EKL soovis seaduse siduda "Eesti kultuuripoliitika põhialuste" alusdokumendiga ja seal sisalduva punktiga, mis sätestab, et kultuuripoliitika põhieesmärgiks on eesti professionaalse kultuuri elujõulisus kõigis kultuurivaldkondades. Sellega loodeti hoida ära välismaalaste osalemine konkurssidel ehk kehtestada kultuuriproteksionism⁴⁸ See võte on kummaline, kuna seda dokumenti muudeti perioodiliselt ning formaalselt sellest loobuti 2020. aastal, kui mindi üle Kultuuri arengukavale 2021-2030⁴⁹. Ehk sisuliselt poleks see oma loodetud mõju kunagi saavutanud. Tagasisivaates saame ka öelda, et need kartused olid asjatud – välismaalaste

⁴⁴ RA, ERA 5500.1.275. lk 88 Kultuuriministeriumi poolt ettevalmistatud seaduseelnõudega seotud dokumendid 05.01.2009 – 8.12.2009.

⁴⁵ RA, ERA 5500.1.275. l. 95.

⁴⁶ RA, ERA 5500.1.275 l. 97.

⁴⁷ RA, ERA 5500.1.275 l. 100.

⁴⁸ RA, ERA 5500.1.278. l. 200.

⁴⁹ Kultuuriministerium, Kultuuri arengukava 2021-2030, <https://kul.ee/kultuur2030> (vaadatud 12.05.2022).

osalemine konkurssidel on väga tagasihoidlik.⁵⁰ Väga sisulised ettepanekud esitas Eesti Kujundusgraafikute Liit, kes soovitas siduda eelnõu Autoriõigusseaduse kui loome- ja kunstivaldkonda reguleeriva baasseadusega. Selle põhjenduseks toodi asjaolu, et AÕS on rahvusvaheline seadus, siis pole otstarbekas luua olukordi, mis sellega konflikti toodavad. Kuna KTTSis kunstiteost ei defineeritud, aga AÕSis on definitsioon olemas, siis pidasid nad olemasoleva definitsiooni ülevõtmist oluliseks, kuna viib kunstiteose kui KTTSi objekti kindlale õiguslikule alusele.⁵¹ Kunstiteose defineerimise ettepaneku tegi ka Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium.⁵² Paraku seda ettepanekut arvesse ei võetud, mille tagajärjel seaduse rakendamisel tekkisid põhimõttelised vaidlused (vt peatükk 3). Kui 2009. aastal oli veel tinglikult kohalikud omavalitsused seaduse subjektina sees, siis käesolevas redaktsioonis oli ministeerium loobunud neile seaduse kohustuslikuks tegemisest. Ent kartes ebaselgust, nõudsid nii Eesti Maaomavalitsuste Liit kui Linnade Liit selgemat seaduse sõnastamist, mis välistaks seaduse laienemise KOVidele.⁵³ Kuigi Linnade liit üritas seisukohta pehmenada väites, et KOVid ei ole kunsti vastu, neile lihtsalt ei meeldi seda sundkorras teha ning soovivad kunsti soetamist, kui kohaliku elu küsimust, otsustada ise.⁵⁴ Ometi pole teadaolevalt ükski kohalik omavalitsus siiani kohalikul tasandil kunstiteoste tellimise seadust või mõnda analoogi rakendanud. Mitmete asutuste meelest oli problemaatiline, et soovitakse tellida just uut kunstiteost.⁵⁵ Kultuuriministeerium lükkas need tagasi, sest 2008 aastal valitsuskabineti üldkontseptsiooniga lepiti kokku, et eesmärk on toetada just uute kunstiteoste loomist, mis sobituks konkreetse arhitektuuriga.⁵⁶ Enamik ministeeriumite parandusettepanekuid olid formaaljuriidilised. Silma hakkab Rahandusministeerium, kes peale põhjaliku analüüsi tuleb välja väga ootamatu ettepanekuga. Nimelt soovitasid nad eelnõus soovitud tulemuste saavutamiseks (avaliku ruumi esteetiline rikastamine läbi kunstide sünteesi) eraldada vahendid Kultuurkapitali juurde loodavasse sihtfondi. Katteallikaks nägid nad hasartmängumaksu seaduse alusel kõigi nende hinnangul ebaselge sihiga suunatavate vahendite jaotuse ümbervaatomist. See võimaldaks vabanenud vahendite arvelt sihtotstarbeliselt kunsti hankida ning võimaldaks laiendada kunsti hankivate isikute ringi kaasates

⁵⁰ Vt täpsemalt Lisa 1.

⁵¹ RA, ERA 5500.1.278. I. 203.

⁵² RA, ERA 5500.1.278. I. 212.

⁵³ RA, ERA 5500.1.278. I. 187 ; RA, ERA 5500.1.278. I. 202.

⁵⁴ RA, ERA 5500.1.278. I. 187

⁵⁵ RA, ERA 5500.1.278. I. 212 ; ERA 5500.1.278. I. 204 ; Riigikantselei dokumendiregister

<https://dhs.riigikantselei.ee/avalikteave.nsf/documents/NT000D34B6/%24file/Koosk%C3%B5lastuskirjad.pdf> (vaadatud 12.05.2022).

⁵⁶ Riigikantselei dokumendiregister <https://dhs.riigikantselei.ee/avalikteave.nsf/documents/NT000D6612?open> (vaadatud 12.05.2022).

KOVID ja teised avalikke hooneid omavad isikud.⁵⁷ Teadaolevalt antud ettepanek edasist arutelu ei leidnud.

Keeruline on öelda, kas ja millisel moel tehtud ettepanekuid arutati, aga seaduse väljatöötamise mõttes on tehtud ettepanekutel soovituslik jõud, mistõttu ministeeriumil puudub kohustus neid arvestada. Kuigi osad ettepanekud, nagu näiteks Rahandusministeeriumi oma, kaldusid eesmärgist väga kõrvale, siis EKGL ettepanek seaduse sidumisega AÕSiga oli väga mõistlik ning on arusaamatu, miks seda ei tehtud.

Pärast märtsikuist kooskõlastusringi saatis valitsus seaduseelnõu Riigikogu kultuurikomisjoni, mis alustas seaduse menetlusega 2010. aasta maikuus ning kolmanda lugemiseni ehk seaduse vastuvõtmiseni jõuti 17. juunil 2010. Kultuurikomisjonis suuri vaidlusi seaduse üle ei toimunud. Kultuurikomisjoni esimesel koosolekul tutvustas kultuuriminister Laine Jänes ministeeriumi poolset seaduse eelnõu: "Ministeerium on tegelnud seaduseelnõu ettevalmistamisega kolm aastat. Eelnõu hõlmab avaliku funktsiooniga hooneid, mis on piiratud kasutamise otstarbe järgi. Loodame väga, et seaduse jõustudes ja funktsioneerima hakates liituvad seadusega ka kohalikud omavalitsused. Tahame selles suunas edasi liikuda. Ideekonkurss korraldatakse samuti avaliku hankena ja see on EL seadusega kooskõlas. Teoreetiliselt saavad kandideerida sellel ideekonkursil kõik EL-is toimetavad kunstnikud. Loodame väga, et Eesti kunstnikud nendes konkurssides aktiivselt osalevad. Kunstiteose koguhind ilma käibemaksuta on vähemalt 1/100 ehk 1% ehitustööde hankelepingu või kontsessioonilepingu hinnast, kuid mitte üle 65 000 euro. Kindlasti peab olema teos kujutava või rakenduskunsti teos, mis on eemaldatav. Kõik teosed kuuluvad riigile ning kindlasti on KM järelevalve ja vastutuse korraldaja. Kõik, mis puudutab hanke teemat, siis järelevalve teostajaks on Rahandusministeerium."⁵⁸

Lootus kohalike omavalitsuste liitumisele pole siiani täitunud ning selles suunas pole ka arenguid toimunud.

Kultuurikomisjoni põhilised küsimused olid seotud nõudega, et kunstiteos peab olema eemaldatav. Seaduse menetlusprotsessi käigus see nõue eemaldati ning seaduse tekstis sõnastus see KTTS § 3.

Kunstiteose tellimise konkurss

(1) Kunstiteose tellimise konkursi eesmärk on sõlmida võitjaga hankeleping, millega

⁵⁷ RA, ERA 5500.1.278. le 218.

⁵⁸ Riigikogu Kultuurikomisjoni istungi protokoll nr 197 17. 05.2010.

<https://m.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/5cae0abc-b214-5fc2-0508-9a3d2094ac6c> (vaadatud 22.04.2022).

*tellitakse kujutava või rakenduskunsti teos, mis on vallasasi või hoone oluline osa ja mis pannakse avalikult ja püsivalt välja avaliku otstarbega hoones või selle juures.*⁵⁹

Järgmisel Kultuurikomisjoni koosolekul, kus antud teemat arutati oli vahepealsel kooskõlastusringidel Eesti Kunstnike Liit teinud mõned põhimõttelised muudatusettepanekud. Jätkuvalt soovisid nad seadusesse punkti, mis piiraks ideekonkursil osalemise ainult Eesti kunstnikega. Kultuurikomisjon antud ettepanekut ei arutanud. Teiseks olulisemaks ettepanekuks oli luua Kultuuriministeeriumi juurde avaliku kunstnike ekspertiisi nõukogu (AKEN), mille eesmärk oleks koondada oskusteavet, mis omakorda muudaks tegevuse vähem kaootiliseks. Kultuuriministeerium oli sellise nähtuse osas teravalt vastu. Kultuuriministeeriumi asekancler Piret Lindpere pareeris ettepanekut väites, et Kultuuriministeeriumis ei peaks istuma komisjoni, mille ülesanne on teha ettekirjutusi, küll aga saab minister seda teha jooksvalt oma käskkirjaga. Samas aga nentis, et kuigi koordineerivat asutust polnud neil ette nähtud algusest peale on ministeeriumis ettenähtud üks konkreetne töökoht/inimene. Talle sekundeeris ministeeriumi õigusosakonna jurist Peeter Papstel väites, et ministeeriumil ei ole lihtsalt raha koordineeriva asutuse jaoks.⁶⁰

Tagantjärei võib öelda, et sellist töökohta/inimest pole kultuuriministeerium siiani tekitanud ning antud ülesanded on delegeeritud kunstinõunikule. Kultuuriministeeriumi jäika positsiooni võib seletada avalikus halduses leviva nähtusega, kus ministeeriumil tekib poliitilisest kokkuleppest tulenev kohustus seadus välja töötada ja ellu viia, aga selleks tegevuseks lisarahastust ette pole nähtud. See on probleem, kuna ministeeriumil näiteks puudub ülevaade tellitud kunstiteostest ning mis seisus nad on.

Kultuurikomisjon arutas küsimust veel enne kolmandat lugemist, aga seal tegeleti pigem seaduse normaal-juriidiliste küsimustega.⁶¹ Suures plaanis Kultuurikomisjoni arutelu oligi pigem formaalne ning peamised küsimused olid mõistete üle nt avalik hoone. Seaduse sisuline ettevalmistamine oli eelkõige ministeeriumi kanda.

Riigikogu saalis antud seadus erilist diskussiooni ei tekitanud ning seadus võeti 84 poolt ja ilma ühegi vastu või erapooletu häälega vastu.

⁵⁹ Riigiteataja Kunstiteoste tellimise seadus (2010 red) <https://www.riigiteataja.ee/akt/13335744> (vaadatud 12.05.2022).

⁶⁰ Riigikogu Kultuurikomisjoni istungi protokoll nr 202 03.06.2010.

⁶¹ Kultuurikomisjoni istungi protokoll 204 08.06.2010.

3 Kunstihangete mõju kunstivaldkonnale ja seaduse rakendumine

3.1 Kunstihangete mõju kunstivaldkonna rahastusele

Peatüki eesmärgiks on uurida KTTSi mõju kunstivaldkonna rahastusele. Seaduse üheks eesmärgiks on olla riigipoolseks toetusskeemiks kunstnikele, luues neile töövõimalusi⁶². Seega saame uurida, kuidas vahemikus 2014-2021 a. see eesmärk täitunud on. Analüüs põhineb tabelil, mis on ära toodud Lisa 2, kus võrdlen kunstihankeid kahe teise peamise kunstivaldkonna rahastajaga – Kultuuriministeeriumi ja Kultuurkapitali kujutava- ja rakenduskunsti sihtkapitaliga. Info Kultuuriministeeriumi valdkondlikust rahastusest pärineb 2014-2019 riigieelarve seletuskirjast⁶³ 2020-2021 number tuleb päringust kultuuriministeeriumile⁶⁴, kuivõrd 2020 muutus riigieelarve arvestuspõhimõtte, mis muutis senist arvestuspõhimõtet ka ministeeriumis. Summadesse pole arvestatud investeeringuid ja Covid-19 meetmeid. Samas tuleb suhtuda selles tabelis ministeeriumi poolseesse summasse siiski mõnevõrra kriitiliselt, kuna erinevatel aastatel on valdkondlikus arvestuses toimunud kergeid kõikumisi, samuti on toimunud erinevaid muutusi ka kultuuripoliitikas (kunstniku palk, nõ kunstirahastuse korrastamine). Kultuurkapitali summa pärineb Kulka kodulehel olevatest aastaaruannetest⁶⁵. Kunstihangete summa on saadud Kultuuriministeeriumile tehtud päringu kaudu “KTTS tellitud teosed”⁶⁶ tabelist, mis on lisatud Lisas 1. Kuigi on oluline aru saada, et neil kolmel rahastusallikal on erinev funktsioon, annab see siiski mingisuguse võrdlusbaasi. Samas ei ole tegu ammendava tabeliga, kuna kunstivaldkonda rahastavad ka kohalikud omavalitsused ja raskesti mõõdetavas ulatuses on kaasatud eraraha. Eraldi toon välja kunstihangete osakaalu ministeeriumi ja Kulka poolse kunstirahastuse kogusummast.

Tabelist⁶⁷ selgub, et kunstihangetel on arvestatav koht kunstivaldkonna rahastusmudelil. Eripäraseks muudab hanked aga asjaolu, et pakub reaalselt töövõimalust, mille kaudu kunstnikel on võimalus teenida. Seda kinnitab ka hangetel korduvalt osalenud kunstnik Jass Kaselaan: “tegelikult

⁶² Seletuskiri, Kunstiteoste tellimise seaduse eelnõu juurde <https://m.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/5cae0abc-b214-5fc2-0508-9a3d2094ac6c>, (vaadatud 20.04.2022).

⁶³ Rahandusministeerium „2014. aasta riigieelarve seaduse seletuskiri“, „2015. aasta riigieelarve seaduse seletuskiri“, „2016. aasta riigieelarve seaduse seletuskiri“, „2017. aasta riigieelarve seaduse seletuskiri“, „2018. aasta riigieelarve seaduse seletuskiri“, „2019. aasta riigieelarve seaduse seletuskiri“.

⁶⁴ Maria-Kristiina Soomre, Kultuuriministeerium, kunstinõunik e-kiri autorile, 07.02.2022.

⁶⁵ <https://kulka.ee/meist/kultuurkapitalis/aastaaruanded> – (vaadatud 07.02.2022).

⁶⁶ Maria-Kristiina Soomre, Kultuuriministeerium, kunstinõunik, e-kiri autorile, 07.02.2022.

⁶⁷ Lisa 2.

on protsendikunst erakordselt hea võimalus kunstnikel oma professionaalse tööga elatist teenida.”⁶⁸ Üks prominentsemaid käsitlusi kunstihangete teemal rahvusvahelises kirjanduses on Louisa Buck ja Daniel McClean Comissioning Contemporary Art – A Handbook for Curators, Collectors and Artists. Raamat keskendub üldistele maailma praktikatele ja trendidele nii tellija kui kunstnike vaatest. Ootuspäraselt on iga riigi kunstihanke süsteem unikaalne ning Eesti süsteemi raamat ei käsitle, kuid sarnaseid siiski. Autorid rõhutavad kunstihangete olulisust ühiskondades, kus kaasaegse kunsti turg ei ole välja kujunenud. Hanked võimaldavad kunstnikel töötada ka siis, kui olulised tugistruktuurid nagu galeriid, muuseumid, erakogujad puuduvad.⁶⁹ Kuigi Eestis on mõned müügi galeriid on nende võimekus üleval pidada kunstivälja väga kesine. Muuseumide roll kunstistudega kunstnike toetada on veelgi keerulisem, näiteks 2021. aastal sai Eesti Kunstimuuseum SA Kulkalt kunstiteoste omandamiseks oma kogudesse 52 600 eurot ning Tartu Kunstimuuseum 52 000 eurot.⁷⁰ 2021 aastal keskmise kunstihanke maksumus oli 48 105 eurot (telliti 19 teost).⁷¹ Muuseumide ostude puhul tuleb silmas pidada, et summad jagunevad erinevate ostude ja juba teostatud tööde vahel (mis tihti peale on Kulka rahadega tehtud). Samas kunstihangete puhul on summadesse arvestatud lisaks kunstniku tasule ka tööde teostus ja montaaž. Autori jälgitu põhjal on tavaliselt kunstniku tasu hangete puhul u 25-50% hanke maksumusest. Seega muuseumide ostude mõju kunstnike ära elamise seisukohalt on tagasihoidlik. Mis tõttu saame öelda, et seadus täidab eesmärgi toetada kunstnike suurendades nende töövõimalusi.⁷² Siinkohal on oht eksiarvamusele, et kunstihangete summad on ebaproportsionaalselt suured. See ei ole nii, kunstivaldkond on vaevelnud lihtsalt pikaajalise alarahastamise all. Näiteks 2021. aastal oli Kultuuriministeriumi eelarve 276 miljonit eurot, siis kunsti osa sellest piirdus 1,6 miljoniga ehk 0.57%, mida valdkonna normaalseks toimimiseks on selgelt liiga vähe. Viimast on isiklikes vestlustes tunnistanud ka Kultuuriministeriumi ametnikud. Kuigi KTTS toob valdkonda lisaraha, siis pole see selgelt piisav valdkonna vajadusi silmas pidades, kõikides aastate lõikes 7-21% vahel kunstirahastuse kogusummast.⁷³ KTTS oma olemuselt on pelgalt finantsmeede, viisid kuidas seda rakendada on kunstivaldkonna ja riigi vahelise kokkuleppe küsimus. Ühe võimalusena tellimuste arvu ja seekaudu vahendite suurendamiseks näen ma, et protsendi printsiipi rakendataks ka kohalike omavalitsuste tasandil ja taristuobjektidel, mis parandaks kunstivaldkonna rahalist seisut. Samas

⁶⁸ Juhan Raud “Protsendikunst – tähtsam kui laserid ja kõvem kui Bruce Lee?” Postimees, 13.11.2021.

⁶⁹ Buck, McClean, lk 50.

⁷⁰ Eesti Kultuurkapitali koduleht <https://kulka.ee/avalik-teave/eraldused> (vaadatud 11.05.2022).

⁷¹ Lisa 1.

⁷² Seletuskiri, Kunstiteoste tellimise seaduse eelnõu juurde.

<https://m.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/5cae0abc-b214-5fc2-0508-9a3d2094ac6c>, (vaadatud 20.04.2022).

⁷³ Lisa 2.

arvan ma, et võimalikke lisavahendeid ei tasuks suunata juba olemasolevasse süsteemi, vaid kaaluma peaks alternatiivseid, end mujal maailmas tõestanud kunstihangete printsiipe. Omavalitsuste puhul saaks kasutada tekkinud vahendeid näiteks kohalike ja kogukondlike kunstiprojektide elluviimiseks, mille parimaid näiteid Eestis on minu arvates näituste sari “Kunstnikud kogudes”⁷⁴. Kohalikul tasandil protsendiprintsiibi rakendamisest on üks edulugu ka ette näidata. 2016 aastal algas Tartus SmartEnCity raames hruštšovka tüüpi majade renoveerimine liginullenergia majadeks. Projekti raames telliti igale majale unikaalne kunstiteos võttes eeskujuks riikliku protsendiseadust.⁷⁵ Taristuobjekte saaks vaadelda igat üht eraldi ja lähtuda protsessipõhisest kunstist. Näiteks Comissioning Contemporary Art – A Handbook for Curators, Collectors and Artists kunstitellimise üheks variandiks on loomeresidentuurid, mille tulemusel võib, aga ei pruugi sündida kunstiteos. Eriti tuuakse seal esile Ühendkuningriikide praktika erinevates riigiasutustes võõrustada kunstiresidentuure⁷⁶. Erinevate tellimisprintsiipide kasutamine võimaldaks kompenseerida praeguse süsteemi puudujääke.

3.2 Kunstihangete seaduse rakendumine numbrites

Vahemikus 2012 kuni 2022 aprill on läbi viidud 123 kunstihanget. Kuigi on kunstnikke, kes on olnud hangete võitmisel edukamad, kas üksi või erinevates kooslustes: Bruno Lillemets 12, Jass Kaselaan 8, Oliver Soomets 8 võidu kavandit, on üldine pilt autorite mõttes väga kirju. Enamikult autoritelt vaid üks-kaks võidutööd. Seega saab öelda, et hanked jaotuvad autorite mõttes kunstiväljal võrdlemisi ühtlaselt.

Selgelt domineerivad skulptuuri/installatsiooni hanked, umbes pooled konkursid (61), mis seletab ka autorite kordust võidutöodes – Lillemets, Kaselaan, Soomets töötavad peaauglikult mahuliste vormidega. Samas on eelmainitud autorid ka väga aktiivsed konkurssidel osalejad. Antud meediumites töötab ka vähem kunstnike, samas tellimusi on palju. Teisena on esindatud maalid ja pannood. Ühel korral on teostatud puhtalt helikunstiteos Kiwa ja Martin Kikas “metabor” Rahvusarhiivi peahoones Nora Tartus (2016) ja maakunstiteos “Õde ja vend” koosluselt Toivo Tammik, Andres Mägi ja Veiko Vahtrik Tapa sõjaväe linnakus 2021.⁷⁷

⁷⁴ Proloog, Kunstnikud kogudes <https://proloogkool.eu/kunstnikud-kogudes> – (vaadatud 21.04.2022).

⁷⁵ <https://tarktatu.ee/uhistutele/kunstillahendus/> - (vaadatud 06.05.2022).

⁷⁶ Buck, McClean, lk 99-101.

⁷⁷ Lisa 1.

Peamine hangete läbiviija on Riigi Kinnisvara Aktsiaselts, mis on korraldanud 47 kunstikonkurssi. Välja tasub tuua Kaitseinvesteeringute keskuse Tapa linnaku konkurss oli suuremas summas, kui seadus seda nõuab - 147 790 eurot, mis teeb selle senini kõige kallimaks kunstihankeks.

3.3 Kunstiteose tellimise seaduse rakendumine: võistlusjuhend, lähteülesanne

Käesolevas peatükis uurin seaduse rakendumist läbi konkursside võistlusjuhendite ja lähteülesannete. Osalesin vahemikus 2014-2020 konkurssidel kunstnike esindaja rollis, seeläbi paljud materjalid pärinevad isiklikust arhiivist.

Seaduse rakendumisel osutusid üheks suurimaks probleemiks ebamõistlikult lühikesed tähtajad ja liigne bürokraatia. Kuna seaduse algne variant ei sätestanud tähtaegu, siis tellijad määrasid need tihti ebamõistlikult lühikesed. Näiteks Kernu vallavalitsuse korraldatud ideekonkurss Laitse lasteaia vitraažitellimiseks osalemis dokumentide ja kavandite esitamise tähtaeg oli 03.06.2015, tellimuse täitmise tähtaeg oli 27.08.2015.⁷⁸ Sinna vahele jäi osalejate kvalifikatsioonitingimuste kontrollimine, võidutöö valimine ning lepingu sõlmimine. Urvaste kooli kunstiteose ideekonkursi võitjaga sõlmitava hankelepingu kestus oli 19.05.2014-15.07.2014.⁷⁹ Oluline on siinjuures välja tuua ka konkursside tingimustes tüüpklause: *NB! Hankelepingu algusaeg on eelduslik ning käesolevas dokumendis märgitud kuupäev ei oma õiguslikku tähendust.* Selle tulemusena on võimalik hanke algusaega veelgi edasi lükata. Kultuuriministerium üritas antud olukorda parandada ning 01.02.2015 seaduse redaktsiooni lisati punkt, et kunstikonkursi tähtaeg ei tohi olla lühem kui 50 päeva. Samas ei ole see suuremahuliste hangete puhul selgelt piisav. Olukord on viimastel aastatel oluliselt paranenud seoses sellega, et peamiseks hangete läbiviijaks on saanud Riigi Kinnisvara aktsiaselts ning omandatud kogemuste tulemusena on nad võimalusel konkursid varakult välja kuulutanud ning lepingu tähtajad teinud pikemaks. Näiteks käimasoleva RKASi korraldatav Kohtla-Järve ühishoone kunstikonkursi juhendist võib lugeda, et konkursi võitjaga sõlmitava hanke lepingu tähtaeg on 01.11.2022 - 04.04.2023.⁸⁰

⁷⁸ Laitse lasteaia kunstiteose (vitraaž) tellimise ideekonkurss – võistlusjuhend, isiklik arhiiv.

⁷⁹ Urvaste kooli kunstiteose tellimise ideekonkurss – võistlusjuhend, isiklik arhiiv.

⁸⁰ Kohtla-Järve Ühishoone kunstikonkurss – võistlusjuhend

<https://www.rkas.ee/et/uudised/kohtla-jarve-uhishoonele-otsitakse-kunstiteost> (vaadatud 06.05.2022).

Seaduse rakendumisest loodetud mõju vähendas ka asjaolu, et ideekonkursid toimusid läbi Riigihangete registri, mis polnud selleks otstarbeks mõeldud. See tähendas ka seda, et konkursid kuulutati välja vastavas keskkonnas ning oli vaja teada CPV koodi (riigihangete klassifikaator), et leida hetkel aktiivseid kunstikonkurse. Probleem seisnes selles, et enamik konkursside infost ei levinud piisavalt laialt kunstivälja inforuumis. Seega kui kellelgi oli huvi osaleda kunstikonkurssidel, pidi ta regulaarselt hangete registris CPV koodi alusel aktiivseid konkurse otsima. Kui sellele lisada veel ülalmainitud väga lühikesed konkursi tähtajad, siis tekkinud korraldust mõistlikuks pidada ei saanud. 2014. aastast osales aktiivselt kunstnike esindajana konkurssidel Tartu Kunstnike Liit, kes pöördus 2014. aasta jaanuaris ministeeriumi poolde seoses kunstikonkursside puuduliku informatsiooni levikuga. Ministeeriumi vastus oli lakooniline: “Ministeerium ei saa kahjuks hankeid kommunikeerida, kuna seadus kohustab meid teavitama alles valminud teostest praegu. Hakkame seadust muutma ja üritame seda osa parandada.”⁸¹

Kuigi seaduse väljatöötamise ajal lubas Kultuuriministeerium võtta kunstihangetega tegelemiseks eraldi inimese tööle⁸² ja koostada põhjalikud juhendmaterjalid, siis seda nad ei teinud ning kunstikonkurssidega seotud ülesanded delegeeriti kunstinõunikule. Jääb mulje, et ministeerium ei olnud seaduse rakendamiseks valmis ning tekkinud probleemid tulid ootamatult. Protsess olukorra parandamiseks algas 2014. a kui ministeeriumi kunstinõunik oma kirjas TKLile lubab “...peale seaduse muutmist oleme plaaninud nii näidisdokumentide kui juhendmaterjalide ettevalmistamise, loodame siin abi saada ka natuke neilt, kes ise protsessi läbi teinud ja neid võimalikke küsimusi ja probleemkohti paremini tajuvad...”⁸³ Seega seaduse puudujääkidest ja ministeeriumi vastutusest seaduse elluviimisel ministeerium adus ja oli valmis muudatusteks.

2015. aasta seadusemuudatusega muutus ka ministeeriumi roll ning kunstikonkursside kommunikatsioon läbi ministeeriumi muutus üheks olulisemaks info liikumise viisiks, samuti ei olnud riigihangete keskkonna kasutamine enam kohustuslik.

Ideekonkursside teiseks väljakutseks kujunes liigne bürokraatia. Konkurss oma olemuselt on anonüümne ning osalemiseks tuleb esitada kaks eraldi pakendit millel olev informatsioon peab piirduma märkega „Kavand“ ja „Osalemistaotlus“ koos konkursi nimetuse ja osaleja märgusõnaga.

⁸¹ Kultuuriministeeriumi kiri Tartu Kunstnike Liidule 23.01.2014, isiklik arhiiv.

⁸² Riigikogu Kultuurikomisjoni istungi protokoll nr 202, 03.juuni 2010.

⁸³ Kultuuriministeeriumi kiri Tartu Kunstnike Liidule 22.04.2014, isiklik arhiiv.

Kavandi pakendis peab olema teost illustreeriv materjal (planšetid, eskiisid, mudelid jne), teose ideeline kirjeldus, teostuse kirjeldus ning muu oluline informatsioon. Lisaks eelnimetatule peavad materjalid olema füüsilisel andmekandjal (CD, mä lupulk). Oluline on, et kavandis ei tohi olla viiteid autorile nagu signatuur, logo, faili nimes autori nimi vms.

Ainult osalemistaotluse pakendis on viide pakkujale. Osalemistaotluse pakend peab sisaldama järgmisi dokumente: Allkirjastaja esindusõigus; Ühisosalejate esindaja määramine ning solidaarne vastutus; Kinnitus osaleja hankemenetlusest kõrvaldamise aluste puudumise kohta; Kohalike maksude tasumise tõend; Osalejate CV; Hankemenetlusel osalemise avaldus; Nimekaart. Kusjuures kõik peavad olema nummerdatud ja allkirjastatud osaleja või tema seadusliku esindaja poolt. Parandused ja vahelekirjutused pole lubatud. Juhul kui mõni dokumentidest on puudu, paberid vales järjekorras või pole allkirjastatud, on see vastavalt enim kasutatavate võistlusjuhenditele võimalikuks aluseks osaleja konkursilt kõrvaldamiseks⁸⁴. Gregor Taul artiklis “Pretsedenditu protsent” viitab kahele juhtumile, kus pakkujad on diskvalifitseeritud puuduliku dokumentatsiooni tõttu. Ida-Virumaa keskhaigla konkursil jäi Urmas Viigil esitamata kohalike maksude tõend, samal põhjusel diskvalifitseeriti konkursilt ka OÜ Ühinenud Arhitektid.⁸⁵

Vaatamata paberite ebamõistlikuna näivale hulgale, on nende täitmine tegelikkuses võrdlemisi lihtne, kuna enamus dokumente on eeltäidetud ja vajavad vaid allkirjastamist. Paljudele kunstnikele aga on harjumatu sellise bürokraatiaga tegelemine, ning ainuüksi nimekiri kohustuslikest dokumentidest peletas paljud konkurssidelt eemale. Nii oli TKLi põhiline roll kunstnike esindajana konkurssidel tegelemine bürokraatiaga ja esindamine võimalikes vaidlustes.

3. 4 Kunstniku ja kunstiteose definitsioon KTTS kontekstis

Seaduse rakendumine tekitab ka küsimuse, kuidas defineerida kunstnikku? Senini oli antud küsimus seaduse mõttes relevantne Loovisikute ja Loomeliitude seaduse alusel makstava loometoetuse kontekstis ning seal oli otsustusõigus toetuse jagaja - tunnustatud loomeliidu - käes. Ehk siis tinglikult öeldes tsunft otsustas, kes on kunstnik, kes mitte. Samas KTTSi kontekstis

⁸⁴ Laitse lasteaia kunstiteose (vitraaž) tellimise ideekonkurss – võistlusjuhend, isiklik arhiiv.

⁸⁵ Gregor Taul “Pretsedenditu protsent” Kunst.ee 2014-2

<https://ajakirikunst.ee/?c=kuntee-numbrid&l=et&t=pretsedenditu-protsent&id=961> (vaadatud 06.05.2022).

otsustati sellist subjektiivsust vältida, kuna loomeliidu roll seaduse mõttes, pole tähtis. Selle tulemusena on kunstihangete võistlusjuhendite enim kasutatavates vormides Vorm 3 – Curriculum Vitae puhul fikseeritud tingimused autoritele: *Osaleja poolt esitatava kavandi autor(id) peab omama kunsti, rakenduskunsti, disaini või arhitektuuri valdkonna kõrgharidust; või osaleja poolt esitatava kavandi autor peab kuuluma:*

Eesti Kunstnike Liitu või selle alaliitu;

Eesti Arhitektide Liitu;

Eesti Sisearhitektide Liitu;

Eesti Disainerite Liitu;

Eesti Maastikuarhitektide Liitu

või samaväärsesse üldtunnustatud loomeliitu Eestis ja välisriigis.⁸⁶

Seega kunstnik KTTSi mõistes on autor, kellel on vastav kõrgharidus või kuulub erialaliitu. Kindlasti on kunstnikke, kes selle definitsiooni alla ei mahu, aga antud seaduse kontekstis teadaolevalt keegi definitsiooni vaidlustanud ei ole.

Suurem probleem tekkis kunstiteose defineerimisega. Täpsemalt oli tellijaid, kes tõlgendasid seadust moel, mille puhul tekkis kahtlusi, kas ikka soovitakse tellida kunsti. Nii pöördus Tartu Kunstnike Liit 2015. aasta juunis Kultuuriministeeriumi poole seoses kahe hankega, millest kujunes pikem kirjavahetus küsimuses, kuidas mõista kunstiteost KTTS mõistes. Probleem seisnes Narva Vanalinna Riigikooli ja Tallinna Tehnikaülikooli Kuressaare Kolledži Väikelaevaehituse Kompetentsikeskuse hangetes. Narva Vanalinna Riigikooli konkursi lähteülesanne eesmärgiks oli leida infotahvel, kusjuures tellija oli oma nõudmistes väga spetsiifiline: *Info edastamise lahendus võib olla konkreetse eseme – näiteks puu, maja, inimese – kujuline või abstraktne. Nimetatud lahenduse külge või juurde peab olema võimalik kooli personalil hõlpsalt kinnitada infot, mis esitatud A4 formaadis paberikandjal (sealhulgas näiteks aukirju/ teateid/ uudiseid ja muud infot). Nimetatud A4 formaadis pabereid peab saama ka vahetada. A4-formaadis paberite kinnituse võib lahendada näiteks raamimise, nõõpnõeltega kinnitamise või mõnel muul viisil. Kavandis tuleb ette näha vähemalt viie A4 formaadis paberilehe kinnitamist, kusjuures lahendada võib neid nii eseme/vormi osana või eraldiseisva tervikusse sobiva lahendusena. Kavand võib lisaks sisaldada ka muus formaadis teadete jätmise lahendust (sh näiteks õpilaste poolt), kui see toetab terviklikku*

⁸⁶ Maarjamõisa meditsiinilinnaku III ehitusjärgu kunstiteose ideekonkursi võistlusjuhend. Antud sõnastus leidb kõikide hangete võistlusjuhendis.

*lahendust ning teated on vahetatavad/eemaldatavad.*⁸⁷

TKL meelest ei olnud selline lähteülesanne vastavuses seaduse mõttega ning eriti selle osaga, mis sätestab, et teos ei tohiks olla mõeldud hoone igapäeva funktsiooni tagamiseks. Tallinna Tehnikaülikooli Kuressaare Kolledži Väikelaevaehituse Kompetentsikeskuse poolt väljakuulutatud ideekonkursi võistlusülesandes tõi TKL probleemina esile, et kuigi tellija kasutas ka erinevaid abstraktseid termineid oma eesmärkide kirjeldamiseks, siis teosest täpsemalt rääkides oli kooli soov vägagi läbinähtav. *Kunstiteos on ruumiline objekt, mis võimaldab istumist, lebamist ja aja veetmist kooli hoovi päikeselisel küljel. Läbi tuleb mõelda erinevad vaba aja veetmise viisid ja tegevused, mida teos toetab. Astmetega objekt toob esile kooli hoovi ja katuseterrassi seotuse ja avaliku ruumi jätkuvuse maapinnalt katusele.*

TKLi meelest ei soovinud tellija mitte kunstiteost vaid arhitektuurilist lahendust – trepistikku - sisehoovi, mille eesmärgiks on kooli igapäeva funktsiooni tagamine. Seda arvesse võttes leidis TKL, et konkursid kuritarvitavad seaduse mõtet ja loovad pretsedente edasisteks kuritarvitamiseks teiste tellijate poolt.⁸⁸ Kui TKL oma pöördumises viitas konkreetsetele seaduse paragrahvidele, mida nende meelest rikuti, siis ministeeriumi vastus oli pigem abstraktsusele suunav. *Tegemist ei ole klassikaliste vabavormiliste kunstitellimustega, kuid ette antud piirid ei ole seotud juba olemasolevate võimalike esemete hankimisega, otsitakse originaalset kunstilist lahendust, millel oleksid funktsionaalsed elemendid. Spetsiifilised nõudmised on seotud objektiivsete ruumiprogrammist tulenevate põhjustega, mille puhul ei näe Kultuuriministeerium pahatahtlikku vastuolu seaduse mõttega. Kaasaegne kunst hõlmab endas piisavalt erinevaid väljendusvõimalusi, teos ei pea tingimata olema eraldiseisev, vaatajast turvalisel distantsil eksponeeritud objekt, vaid võib toimida ka interaktiivse keskkonnana.*

*Loomulikult on kõnealuste lähteülesannete puhul – eelkõige Teie poolt viidatud asjaoludel – suurem oht nii konkursi läbikukkumiseks, kui sobivaid kavandeid ei laeku, kui ka kunstiliselt keskpärase dekoratiivse lahenduse tellimiseks, mistõttu on eriti suur vastutus parima võimaliku tulemuse tagamisel ka konkursi žürii liikmetel. Teie loal saadaksime meie kirjavahetuse teadmiseks ka tellijatele ja vastavate konkursside žüriiliikmetele, kes teaksid arvestada muuhulgas avalikkuse ootustega.*⁸⁹

⁸⁷ Tartu Kunstnike Liidu pöördumine Kultuuriministeeriumi poole 30.06.2015.

⁸⁸ Tartu Kunstnike Liidu pöördumine Kultuuriministeeriumi poole 30.06.2015.

⁸⁹ Kultuuriministeeriumi vastuskiri Tartu Kunstnike Liidule 07.07.2015.

Selline vastus jättis mulje, et probleemiga tegelemise asemel üritati lihtsalt venitada ning vältida sisulist arutelu ja vastutuse võtmist. Tartu Kunstnike Liit ministeeriumi seisukohtadega ei rahuldunud ning saatis veel ühe vastuskirja: *Nõustume, et väga suuri üldistusi tehes võib Narva Vanalinna Riigikooli poolt väljakuulutatud ideekonkursi kunstikonkursiks nimetada, samas on kaheldav, et antud konkurss head vastukaja leiab. Tõepoolest, kunst ei pea olema ebafunktsionaalne. Samas jääb täiesti vastuvõetamatuks Tallinna Tehnikaülikooli Kuressaare Kolledži Väikelaevaehituse Kompetentsikeskuse poolt väljakuulutatud ideekonkurss. Siinkohal rõhutaks, et tegu pole kindlasti kunstikonkursiga. Kahetsusväärne on lugeda tellija poolset võistlusülesannet, kus sõnade mänguga üritatakse peita konkursi tegelikku ideed, kuigi tellija on lähteülesandes vältinud sõna trepistik kasutamist, on hankedokumendi failinimi „Trepistiku-ideekonkursi-hankedokumendid 11.06.15“ . Trepistiku, trepi, tribüüni, lava vms nimetamine tellija poolses sõnastuses antud moel: „Kunstiteos on ruumiline objekt, mis võimaldab istumist, lebamist ja aja veetmist..“ , ei muuda antud tellimuse objekti olemust. Veelgi enam, ei muuda sõnamäng trepistikku automaatselt kunstiteoseks. Lisaks soovib tellija, et ideekonkursi raames mõeldaks läbi erinevad vaba aja veetmise viisid ja tegevused, mida teos toetab. TKL on arvamusel, et KTTSi raames ei peaks konkursil osalejad tegelema tellija vaba aja veetmise viiside ja tegevuste mõtestamisega, sellega võiks ikka tellijad ise hakkama saada. Oma vastuses ministeerium osutab, et eriti suur vastutus on žüriil. Žüriil on suur vastutus hoolimata sellest, millise ideekonkursiga on tegu. Antud juhul leiame, et ministeeriumi poolt on alusetu panna žürii olukorda, kus nad kaasvastutavad konkursi eest, mille võistlusülesanne on vastuolus KTTSiiga. Antud olukorras peab ministeerium lähtuma KTTSi § 4. Riiklik ja haldusjärelevalve. Riiklikku ja haldusjärelevalvet käesoleva seaduse nõuete täitmise üle teeb Kultuuriministeerium. Käesolevaga TKL, lähtuvalt eelnevatest põhjendustest ja pöördumisest 30.06.2015, pöördub Kultuuriministeeriumi poole, et peatatakse Tallinna Tehnikaülikooli Kuressaare Kolledži Väikelaevaehituse Kompetentsikeskuse poolt väljakuulutatud ideekonkurss ja viidaks võistlusülesanne vastavusse seaduse ja seaduse mõttega:⁹⁰*

Ministeerium saatis veel selgituseks: *Tänaseks lõppenud konkursi žürii protokollist järeldub, et antud lähteülesande põhjal laekus 13 võistlustööd, mis kõik loeti tingimustele vastavaks. Võidutöö tunnistas parimaks ekspertidest žürii. Võidutöö kavandi alusel võib kinnitada, et tegemist on kindlasti professionaalse kunstniku vaba loominguga, mis vastab igati keskkonda rikastava*

⁹⁰ Tartu Kunstnike Liidu Vastuskiri Kultuuriministeeriumile 14.07.2015.

*kunstiteose olemusele nii nagu kunstiteoste tellimise seaduse eesmärk ette näeb. Sellest võib järeldada, et konkursi tingimused võimaldavad piisavalt avarat lähenemist, konkursi tulemusel on täidetud seadust, mistõttu Kultuuriministeerium vaidlustamiseks alust ei leia.*⁹¹

Hoolimata kirjavahetusest ja TKL nõudest konkursid tühistada, mõlemad konkursid toimusid, millest ühel juhul on tegemist sügavalt kaheldava tulemusega. Ent selline kirjavahetus illustreerib olemusliku probleemi, mida peab kunstiteoseks tellija, mida järelvalve teostaja (kultuuriministeeriumi näol) ja mida pakkuja. Mõnevõrra jäi Kultuuriministeeriumi seisukohast ärastpidine mulje, et tulemus määrab protsessi. Ehk konkursi lõppedes saab alles selgeks, kas tellitakse trepp, teadete tahvel või kunstiteos ning nende meelest oli see normaalne. Samuti tuleb kirjavahetusest välja ministeeriumipoolne vastutuse lükkamine žüriile. Kuna üldjuhul žürii ei tegele lähteülesande koostamisega, vaid kavandite hindamisega, siis tundub see žürii suhtes ülekohtune, panna neid sellisesse olukorda. Probleem on selles, et suur hulk KTTSi kaudu tellitavast kunstist tuleb hoonetesse, mis ehitatakse EL rahadega. Ning kuna kunstikonkurss jäetakse ehitamise lõppu, siis on ajaraamistik väga tihe, kuna tellijal on projekti lõpu tähtaeg kohe saabumas. Ajasurve tulemusena on tellija huvitatud konkursi mingi tulemusega õnnestunuks kuulutama, mis omakorda paneb surve alla žürii.

Irooniline on siinjuures, et seda probleemi oleks pidanud ministeerium ette nägema ja olema suuteline ära hoidma. Seaduse väljatöötamise ajal 2010. a. tegi Kujundusgraafikute liit ettepaneku defineerida kunstiteos läbi Autoriõiguseseaduse(AÕS). Kujundusgraafikute liit hoiatas, et seda tegemata jättes luuakse olukord, kus juba AÕS raames defineeritud saab KTTS raames iga kord uuesti defineerida.⁹² Ent selle asemel, et tugineda AÕSis kokkulepitule, otsustas Kultuuriministeerium minna libedale teele ja kirjavahetuses TKLiga redefineerida kunsti abstraktsuse tasemel, kus õigusselguse asemel tekkis ohtralt mitmetimõistetavust. Keeruline on öelda, kas ja millisel kujul tuleks kunstiteos seaduses defineerida, aga hea praktika on lähtuda juba olemasolevast. Selline laialivalgus tõlgendamisruum tekitab olukorra, kus tellija saab seadust kaheldavalt rakendada. Äärmuslikum näide on 2015. aastal Viljandi Kutsehariduskeskus, mille kunstikonkursiga prooviti panna kunstnikule kohustuseks restaureerida kultuurimälestiseks kuulutatud Elmar Kitse pannoo “Kolm õde” ning teostada konstruktsiooni parandusi vanale

⁹¹ Kultuuriministeeriumi kiri Tartu Kunstnike Liidule 20.07.2015.

⁹² RA, ERA 5500.1.278 I 203.

pumplale, mis pidid olema osa uuest kunstiteosest.⁹³

Selline mõnede tellijate poolne seaduse tõlgendamise viis loob pretsedente, mis aja jooksul õhnestab seaduse mõtet. Kultuuriministeeriumi roll siinjuures on väga oluline, kuna vastavalt KTTS § 4 sätestab: *Riiklikku ja haldusjärelevalvet käesoleva seaduse nõuete täitmise üle teeb Kultuuriministeerium*. Seda rolli on ministeerium võrdlemisi vastumeelselt täitnud. Juba seaduse väljatöötamise protsessis ministeerium üritas oma rolli võimalikult pisendada. Isikliku kogemuse põhjal⁹⁴ saan öelda, et erinevates vaidlusküsimustes kunstihangete puhul on ministeerium soovitanud pakkujal ja tellijal omavahel asi ära klaarida. See seab kunstnikud ebasoodsasse seisusse, kuna tellijateks on riigiasutused, kellel on oluliselt suurem administratiivne võimekus ajaliselt protsesse venitada ja kaasata juriste. Ülalpool viidatud Viljandi Kutsehariduskeskuse kunstikonkursi vaidlusega tegeles konsultatsioonibüroo Civitta jurist. Teine näide on ERR Raadiomaja kunstikonkurss, mille võitsid Jass Kaselaan ja Edith Karlson, ent teos jäi tervikuna realiseerimata. Selle asemel tellija venitas protsessi üle kahe aasta kuni kunstnikud olid nõus kompensatsiooniga, et kurnavast lepingust väljuda.⁹⁵ Kogu selle protsessi vältel etendas Kultuuriministeerium pealtvaataja rolli. Sedasorti Kultuuriministeeriumi apaatia tõi kaasa 2018. aastal MTÜ Vinci pöördumise Õiguskantsleri poole hinnangu saamiseks seoses KTTS konkursside vaidlustamisega. MTÜ Vinci pöördumine ei ole Õiguskantsleri dokumendiregistris leitav, seega pole teada, mis konkursiga tegu oli. Ent hinnangu kokkuvõttes toob õiguskantsler probleemi sisu välja. Õiguskantsler võtab hinnangu sissejuhatuses kokku olukorra ja annab soovitusi: *Mittetulundusühingu VINCI esindaja palus õiguskantsleril kontrollida, kas kunstiteoste tellimise konkursse reguleerivad seadused ja nende rakendamine on kooskõlas põhiseadusega ning hea halduse tavaga. Avaldaja leidis, et puudub organ, kelle poole saaksid isikud kunstiteoste tellimise seaduses (KTTS) ette nähtud konkurssidel oma õiguste tõhusaks kaitseks pöörduda.*

Õiguskantsleri seaduse kohaselt on õiguskantsleri pädevuses anda hinnang, kas õigustloovad aktid vastavad põhiseadusele ning kas avalikke ülesandeid täitvate asutuste tegevus on õiguspärane ja kooskõlas hea halduse tavaga.

Leian, et kunstiteoste tellimise konkursse reguleerivad õigusaktid ei ole vastuolus põhiseadusega ning võimaldavad nimetatud konkursil osalejate õigusi kaitsta. Meile edastatud

⁹³ Vaidluse käik isiklikus arhiivis. August-september 2015.

⁹⁴ Autor oli Tartu Kunstnike Liidu juhatuse esimees vahemikus 2010-2021 ning osalenud kunstnike esindajana paarikümnel hanel.

⁹⁵ Vaidluse käik isiklikus arhiivis. Mai 2015 - detsember 2017.

kirjadest aga järeldeb, et avaliku võimu esindajad pole järginud konkreetse vaide menetlemisel haldusmenetluse seaduse (HMS) nõudeid ega hea halduse tava. Seepärast teen ettepaneku täpsustada “Kunstiteoste tellimise seaduse rakendamise juhendit”, mis aitaks vähendada halduskoormust, ning parandada halduspraktikat.⁹⁶

Kokkuvõttes, 11 aasta jooksul, mil seadus on kehtinud, on seda korduvalt redigeeritud selgemaks ja täpsemaks. Lisaks on Kultuuriministeerium koostanud 2015. aastal ja jooksvalt täiendanud juhiseid tellijatele ning konkursil osalejatele. Selle tulemusena on erinevaid vaideid ja küsitavusi jäänud oluliselt vähemaks. Samas pakuti ettenähtavatele probleemidele lahendusi juba seaduse väljatöötamise ajal, olgu selleks siis avaliku kunsti ekspertiisi nõukogu (AKEN) või siis kultuuriministeeriumi enda poolt välja käidud konkreetne ametikoht.⁹⁷ Praegu väljakujunenud *status quo* puhul on keeruline mõista, milles Kultuuriministeeriumi järelevalve seisneb.

3.5 Kunstihangete rakendamine lähteülesannete vaatest

Kunstiteoste tellimise üheks olulisemaks komponendiks on lähteülesanne. See annab teostajale sisendi, tellija ootuste kohta. Lähteülesannetel on tehniline pool, mis on tavaliselt lahendatud erinevate tellijate poolt sarnaselt. See hõlmab endas teose meediumit, asukohta, soovituslike või kohustuslike materjalide loetelu, hooldusviise (nt peab olema märgpestav) ning eritingimusi: päästeameti nõuded, muinsuskaitse eritingimused vms. Lisaks on asutuse/hoone kirjeldus ja/või ajalugu. Teine pool on teosele antav sisuline sisend. Viimastel aastatel on valdav osa tellijatest läinud vabaloomingu teed, ehk siis otsesid sisulisi soovitusi ja nõudeid ei esitata või on need pehmelt esitatud. Näiteks SA Tartu Ülikooli Kliinikum kuulutas Maarjamõisa meditsiinilinnaku III ehitusjärgu kunstiteose ideekonkursi lähteülesandes: *Tartu Ülikooli Kliinikumi lastekliinik on Eesti olulisim pediaatriakeskus, kus toimub lapseas patsientide (alates vastsündinuest kuni 18 - 19 aasta vanuseni) kõrgeima etapi aktiivravi. Lihtsustatult tähendab see, et siinsete patsientide hulgas on ka raskelt ja väga raskelt haigeid lapsi. Seetõttu on just selle maja juures rohkem kui kusagil mujal oluline, et funktsiooni järgiv vorm oleks ka võimalikult meeldiv ja helge ning aitaks patsiendil*

⁹⁶ <https://www.oiguskantsler.ee/et/seisukohad/seisukoht/kunstiteoste-tellimise-seaduse-rakendamisest> – (vaadatud 07.04.2022).

⁹⁷ Riigikogu Kultuurikomisjoni istungi protokoll nr 202 03. juuni 2010.

ja tema lähedastel paremini toime tulla haiguse ja raviga ning personalil paremini teha oma tööd (mis kohati võib olla vaimselt väga raske).⁹⁸

Selline lisandus on mõistlik, kuna annab olulist informatsiooni asutuse eripära ja tellija ootuse kohta, samas jätab teostuse osas laialdast vabadust. Paralleelselt oli SA Tartu Ülikooli Kliinikumil käimas ka teine konkurss L. Puusepa 8 hoonesse. Selle objekti puhul ei pidanud tellija vajalikuks ühtegi sisulist nõuet esitada.⁹⁹

Vabaloomingust tulenev praktika ei olnud levinud kõigi kunstihangete puhul. Seaduse algusaastatel oli lähteülesannetes tihti nõue, et tellitav kunstiteos peab olema järgalt seotud tellija või hoone spetsiifika ja ajalooa. Ehk siis tellija üritas teostatavat kunstiteost liita enesekuvandiga. Markantsemaid näited on 2014. aastal toimunud TTÜ Virumaa Kolledži Põlevkivi Kompetentsikeskuse kunstikonkurss: *Kavandatavaks kunstiteoseks peab olema skulptuur või skulptuuride komplekt, mis on seonduv PKK tegevustega ja/või põlevkivi kaevandamise, töötlemise ja saadustega (õli, kütused, energia) vms. Teos peab olema kunstiliselt kõrgetasemeline, tehniliselt teostatav ja kujunduslikult sobiv ümbritsevasse ruumi. Mitme, kuid temaatiliselt seotud skulptuuri puhul võivad need paikneda hoone erinevates osades. Teose loomisel kasutatavad põhimaterjalid peavad tagama mõistlike kuludega teose hooldatavuse. Eeldame ajas püsivate materjalide kasutamist. Skulptuuri(de) teostuses peab kasvõi vähesel määral olema kasutatud looduses leiduvat põlevkivi.*¹⁰⁰

See praktika pole kadunud, ent aja jooksul on sõnastus ja tingimused muutunud vähem piiravamaks. 2019. aastal toimunud Riigikohtu kunstikonkursi lähteülesanne sätestas: *Otsitav kunstiteos peab väljendama Eesti Vabariigi Riigikohtu kui kõrgeima kohtuinstantsi olemust, selle väarikat ajalugu ning haakuma kontseptsioonilt kohtu tegevusvaldkonnast tulenevate ühiskondlike seostega.*¹⁰¹ 2022. aastal toimunud Põllumajandusuuringute keskuse kunstikonkursil lähteülesanne sätestas: *Loodav kunstiteos võiks juhinduda märksõnadest: puhas toit, arenev maaelu, hoitud looduskeskkond, põllumajanduse ja keskkonna tasakaal.*¹⁰²

⁹⁸ Maarjamõisa meditsiinilinnaku III ehitusjärgu kunstiteose ideekonkursi võistlusjuhend – isiklik arhiiv.

⁹⁹ Ideekonkurss kunstiteose tellimiseks seoses L. Puusepa 8 hoone rekonstrueerimisega, võistlusjuhend – isiklik arhiiv.

¹⁰⁰ TTÜ Virumaa Kolledži Põlevkivi Kompetentsikeskuse kunstiteose tellimine, Lähteülesanne – isiklik arhiiv.

¹⁰¹ Riigikohtu kunstikonkurss, Võistlusjuhend – isiklik arhiiv.

¹⁰² Põllumajandusuuringute keskuse kunstikonkurss

<https://www.rkas.ee/et/pollumajandusuuringute-keskuse-kunstikonkurss> (vaadatud 06.05.2022).

Selline oma tegevusega sidumine ei määra ära loodava kunstiteose kvaliteeti, aga pigem esitab küsimuse, et kas seda on vaja teha? Kas inimesed, kes päev otsa tegelevad põlevkivi väärindamisega tõesti tahavad näha veel ühte kunstiteost põlevkivist? Kas see loob nende jaoks parema töökeskkonna?

Sarnane - ebavajalik lisandus - ei ole harv ka vabaloomingust lähtuvate hangete puhul. Näiteks 2018. aastal toimunud Rapla riigigümnaasiumi kunstikonkursi lähteülesandes soovib tellija: *Ideelahendus peab esindama Eesti kujutava kunsti hetkeseisu, olema mänguline ja eeskätt dekoratiivse iseloomuga, eelistatud on modernne käsituslaad.*¹⁰³ Selline kunstiterminite võrdlemisi suvaline reastamine ühelegi konkursile kindlasti kaasa ei aita, vaid pigem tekitab segadust. Seda olukorda kommenteeris ERR saates Ringvaade (22.03.2022) Marko Mäetamm “Tavaliselt need konkursid juba ette määravad ära koha spetsiifika ja temaatika. Tihti peale blokeerib see kunstniku täielikult ära, enda kogemusest võin öelda, et see on peaaegu idee surm, kui sa tead, mis teema peab olema. Aga mulle on öelnud keegi, kes selle protsendikunstiga lähemalt seotud on, et ignoreeri seda, tee ikka nii nagu on, sobib ju kõik. Hea kunstiteos on nagu konteiner, sinna sobivad igasugused tõlgendused sisse.”¹⁰⁴

Need küsimused ei ole uued. Sarnaste probleemide üle mõtiskles Ilmar Malin üle kuuekümnepäevase tagasi Sirbis ja Vasaras ilmunud artiklis „Mõnda kunstist ja selle tellijast“ . *Kui keegi laseb end portreeterida ja riputab portree oma elutuppa aukohale ainukese pildina, siis peame seda inimest natuke albiks. Ligilähedasena tundub tellija soov kui näiteks looduslikult kaunis paigas asub kultuurimaja tellib maastikumaali just oma ümbruse vaatega, mida võiks näha ka natuuris sama maja aknast. Muuseas, mõned ajad tagasi oli Tallinna raudteejaama ooteruumi seinale maalitud õige algeliselt Tornide väljak, mida uksest väljaastumisel võis tegelikkuses näha palju suurejoonelisemana.*

.....Viimati mainitud küsimused ei piirdu ainult maastikega, need kasvavad üle igat liiki temaatiliste tööde valdkonda. Pole erand, et näiteks üks elektrijaamu tellib kunstnikult maali oma ainevallast.

¹⁰³ Rapla riigigümnaasiumi kunstikonkurss

<https://rkas.ee/et/uudised/rapla-riigigumnaasium-otsib-konkursiga-kunstiteost> (vaadatud 06.05.2022).

¹⁰⁴ Ringvaade , ERR, 22.03.2022

<https://kultuur.err.ee/1608540802/maetamm-protsendikunstist-on-osa-kunstnikke-kes-suudavad-seda-vaga-hasti-teha> (vaadatud 06.05.2022).

*Töö teostub, elektrivabriku punanurgas ripub pilt, mis kujutab inimest juhtimispuldi taga, sama töösituatsioon oma täies reaalsuses, kust vaataja - töömees just ise parajasti tuli. Mil moel rikastab sisemiselt see pilt vaatajat? Eriti kui autor on oma tööala tundvat tellijat kartes püüdnud masinad viimase täpsuseni edasi anda ja seetõttu kunstilise lahenduse otsimisel kaotanud jalad alt.*¹⁰⁵

Malini artiklis esile toodud probleemid ja mõtted on endiselt vägagi aktuaalsed ka protsendiseaduse kontekstis ja ma kirjutaksin enamusele neist alla kui küsimustele, millega peaks tänasel päeval tegelema. Protsendiseadus on siiski kõigest finantsmeede, kunstiteoste tellimisega kaasnevad probleemid nagu ajapuudus, asjaolu, et arhitektid ei arvesta kunstiga nende loodud keskkonnas, ning tellija temaatilised ettekirjutused on ajas võrdlemisi universaalsed. Milline on tellitud kunstiteose suhe keskkonnaga, kus ta paikneb ning seal tegutsevate inimestega on kindlasti üks teema, mida tuleks tulevikus uurida. Samuti vajaks eraldi käsitlust kuidas mõjutavad kunstiteoste lähteülesanded valminud teoseid ning kui palju kunstnikud neid ikkagi arvestavad.

Läbivaks probleemiks on, et ideekonkursi ja tellimisega hakatakse peale siis, kui hoone ja hoone sisekujundus on valmis. Tellija ootab, et tellitav kunst sobituks interjööri. Nii algavad enamus võistlusjuhendite lähteülesandeid lausega: *Kunstiteos võiks lähtuda hoone arhitektuursest ja sisearhitektuursest lahendusest*. See on vana probleem ja selle üle vaieldi Eestis juba 1930ndatel (vt peatükk 1). Maailma praktikas suhtutakse sellesse lähenemisesse väga kriitiliselt. Comissioning Contemporary Art – A Handbook for Curators, Collectors and Artist annab hävitava hinnangu Eestis levinud tava, kus kunst tellitakse ehituse lõppedes.

*Samuti on oluline, kas kunstnikul on õnnestunud lõimida kunstiteos varakult arhitektuurilise projekteerimisse, selle asemel, et kasutada 'akudrelliga sein' lähenemist, mis alati ebaõnnestub. Kui alustatakse liiga hilja või puudub pädev nõustamine, võivad protsendiseadused soodustada kunstiteoseid, mille kohta on kasutatud väljendeid nagu 'huulepulk gorillal' või 'junn väljakul'. Oluline on märkida, et halb avalik kunst on pigem tingitud laisast ja maitseelagedast hankeprotsessist kui protsent kunstile põhimõttest iseenesest, sest viimane on siiski finantsmehhanism ja loob eelarvelised vahendid, mida varem ei eksisteerinud.*¹⁰⁶ Selle hinnanguga võib suurel määral nõustuda, kuna protsendiseadusega teostatud kunstitööde kvaliteet on väga kõikum. Nagu ka statistilisest ülevaatest selgub, on suure hulga tellijate jaoks turvaline lahendus

¹⁰⁵ Ilmar Malin artiklis "Mõnda kunstist ja selle tellijast" Sirp ja Vasar (18. Oktoober 1960).

¹⁰⁶ Buck, McClean, lk 44.

ruumiline objekt, soovitatavalt abstraktses vormis. Sarnast hinnangut jagab ka Maria-Kristiina Soomre artiklis “Protsendikunst – tähtsam kui laserid ja kõvem kui Bruce Lee?” teemat kommenteerides, öeldes, et aastate jooksul on võimalik täheldada juba tüüplahenduseks pürgivaid tendentse ning pigem kaldumist minimalistliku dekoratiivsuse poole. Samas on ta kahtlev, et kui palju on kunstiekspertidel soovi mingit kindlat kunstikeelt esile tõsta, palju aga tellijate eelistust kunsti suhtes, mis elu ei sega.¹⁰⁷ Samuti on vähemalt osade teoste puhul küsitav, kas ja milline on autori kriitikameel. Näiteks Tervishoiu Kõrgkooli võidutöö Räni mõjub oma keskkonnas nagu disainitud rattahoidja. Eesti Kunstiakadeemia võidutöö Paatina on aga autori arvates miskiit, mille puhul väljend “junn väljakul” ei oleks ülekohtune ning kui see tõesti oli parim laekunud töö, oleks konkursi läbikukkunuks kuulutamine olnud kõige parem lahendus.

3.6 Kunstiteoste retseptsioon/selle puudumine

Omaette küsimuseks kerkib protsendikunsti pea olematu retseptsioon. Keeruline on öelda, millest see tuleneb. Vähesel määral on tellitud teostest kirjutanud Gregor Taul, aga ta pigem vaatleb protsendiprintsiipi läbi tellitud teoste.¹⁰⁸ Teemat on käsitlenud ka Indrek Grigor, kes tegi intervjuu Kiwaga seoses viimase valminud helikunstiteosega Lugulaul Rahvusrhiivi ning saate teises pooles luges autori soovitusel ette I. Malini artikli „Mõnda kunstist ja tema tellijast“.¹⁰⁹

Üldjuhul kajastatakse tellitud teost maakonnalehes ning markeeritakse uudisnupuna rahvusringhäälingus. Kõige elavamat vastukaja on saanud Edith Karlsoni Läänemaa gümnaasiumi võidutööd “Lennula”, mis koosnes 52 alumiiniumlinnust ja toimis ka valgustina. Kohalikus lehes Lääne Elu koheldi seda suhteliselt karmilt. Lääne Elu toimetaja jaoks on üllatav, et konkursi tulemusena saadi 37 000 eurot maksev laevalgusti, kuid oleks oodatud kaunilt renoveeritud fuajeesse traditsioonilist büsti või hiigelmaali.¹¹⁰ Läänemaa gümnaasiumi kunstiõpetaja hävitava hinnangu kohaselt ei sobitunud teos interjööri. Samuti heitis ta ette, et kohaliku kogukonda ei kaasatud protsessi.¹¹¹

¹⁰⁷ Juhan Raud “Protsendikunst – tähtsam kui laserid ja kõvem kui Bruce Lee?” Postimees, 13.11.2021.

¹⁰⁸ G. Taul, “Pretsendenditu protsent”.

¹⁰⁹ Indrek Grigor “Protsendi seaduse viljad” ERR 16.02.2017

<https://arhiiv.err.ee/vaata/kunstiministeerium-protsendi-seaduse-viljad> (06.05.2022).

¹¹⁰ Kaire Reiljan - Ühisgümnaasium sai 37 000 eurot maksva laevalgusti, Lääne Elu 18.01.2014.

¹¹¹ Tiiu Randmann-Mihkila: “Lennula” ei sobi Wiedemanni”, Lääne Elu 29.01.2014.

Sellist negatiivset fooni võis põhjustada asjaolu, et tegu oli kunstihangete varase staadiumiga ning kohaliku kogukonna jaoks üllatuslik lahendus koos puuduliku kommunikatsiooniga tekitaski skandaalihõngulise olukorraga. Samas pärast esimest ehmatust kohalik kogukond leppis valminud teosega.¹¹²

Väga sooja vastuvõtu osaliseks sai Jass Kaselaane ja Art Allmägi 2021 valminud skulptuur “Tasakaal” Jõhvi sõjaväe linnakus. Seda kajastas nii kohalik kui ka üleriigiline meedia.¹¹³ Antud tulemust võib mitme parameetri järgi pidada väga õnnestunud näiteks. Kaitseinvesteeringute keskus on alles 2021 aastast osalenud KTTS konkurssidel ning siiani on nende poolt tellitud teosed olnud õnnestunud. Kaselaan ja Allmägi ei läinud kaasa ahvatlusega teha militaartemaatiline taies, temaatika, mis on Allmägi loomingust korduvalt läbi käinud, vaid võtsid konkursi mänguliselt. Tulemuseks on väidetavalt Eesti kolmas ratsamonument - hobune, mille peal laps hoiab tasakaalu.

2017. aasta lõpus toimus Gregor Tauli modereeritud Eesti Kunstiteadlaste ja Kuraatorite Ühingu aastakonverents “Protsendikunst: eile, täna, homme”. Sellest inspireeritult toimus kirjalik vestlusringi, mille avaldas Sirp pealkirjaga “Protsendikunst kui ühisruumi tööriist”.¹¹⁴ Seal arutlesid Gregor Tauli modereerimisel KTTSi üle kultuuriministeeriumi kunstinõunik Maria-Kristiina Soomre, Tartu Kunstnike Liidu juhataja Markus Toompere ja arhitektuurikriitik Carl-Dag Lige. Tegemine on seni ühe põhjalikuma käsitlemisega KTTSist, kuigi keskendub rohkem mehhanismile kui kunstiteostele, mis on selle kaudu sündinud. Soomre toob välja, et protsendikunsti nime probleemi, mis justkui tühistab kunsti.¹¹⁵ See võib seletada teoste pea puuduliku retseptiooni ning miks kunstivaldkonnas leiavad protsendiseaduse kaudu tellitud teosed olematut tähelepanu. Samas arvestades kui mitu teost KTTSi raames tänaseks juba tellitud on, oleks võinud keegi teema üles korjata.

Sisulise ja antud seaduse tulemusliku hindamise seisukohalt kõige olulisemana ja probleemsema küsimusena leiab käsitlust seaduse esimene paragrahv, mis Soomre meelest on ka seaduse ja selle käigus tellitud kunsti ainus mõte - avaliku ruumi esteetiline rikastamine. Lige sekundeerib tuues

¹¹² Urmas Lauri, “Protsendiseaduse esimene pääsuke Läänemaal – Lennula”, Lääne Elu, 01.01.2015.

¹¹³ Skulptuur „Tasakaal” kaunistab Jõhvi sõjaväelinnakut, 29.12.2021, <https://virupanorama.ee/et/archives/7176> (vaadatud 21.04.2022). Inna Grünfeldt, “Jõhvi sõjaväelinnakut hakkab kaunistama skulptuur“Tasakaal”, 25.08.2021. <https://kultuur.err.ee/1608438698/johvi-sojavelinnakus-avati-eesti-kolmas-ratsamonument> (vaadatud 21.04.2022).

¹¹⁴ Gregor Taul, “Protsendi kunst kui ühisruumi tööriist”, Sirp, 09.03.2018.

¹¹⁵ Samas.

välja, et seaduse eesmärk on luua avalikkuse jaoks paremat keskkonda ning lisab “Protsendikunsti jõukese peaks olema avalikkuse ja kunstiteose suhe, mitte kunstniku ja kunstiteose oma.”¹¹⁶. Samas ei laienda ta oma mõtet, kuidas seda teha, samuti ma pole kindel, kas protsendikunsti jõukese on seal, kus Lige arvab seda olevat. Kui Soomre arvab, et seadus on end õigustanud, siis mina olin oma hinnangutes toona suhteliselt hävitav öeldes, et “60 teosest null on sellised, mille pärast eraldi kohale vaatama läheks, 10 tõesti head tööd, 40 ei pane tähele ja 10 läheb tööõnnetuse kategooria alla. Seega, esteetiline rikastamine on pigem olnud erand. Kunsti kohalolu avalikus ruumis ei tee avalikku ruumi kohe paremaks.” Minu toonane hinnang oli tingitud äsja lõppenud Eesti Kunstiakadeemia konkursi tulemusest, mis tol hetkel tundus (ja tundub ka praegu) ränga tööõnnetusena. Ma tänase seisuga olen mõnevõrra leebunud konkursside üldpildi osas, kuigi jätkuvalt pole sündinud sensatsiooni, siis teoste üldine tase minu subjektiivsel arvamusel on paremaks läinud. Soomre meelest oli oluline hoida lahus seaduse eesmärk ja kunstiteaduslik hinnang ning võimaliku mõju parandamine seisnes tema hinnangul nüanssides.¹¹⁷ See on huvitav väljakutse, kuna seaduse eesmärgiks on avaliku ruumi esteetiline rikastamine läbi kunstiteoste tellimise, siis lõppkokkuvõttes seaduse tulemuslikkust saab hinnata vaid läbi kunstiteaduslike hinnangute tellitud kunstiteostele. Kahjuks pole seda tehtud ning seetõttu me ei saa siiani täpselt väita, kas seaduse rakendumine on olnud edukas või mitte.

Lisaks Soomre poolt väljatoodud “vähem kunsti” probleemile võib vähene retseptioon olla tingitud sellest, et kahekümne aasta pikkune avaliku kunsti tellimise paus oli piisav, et katkestada harjumus kirjutada galerii formaadist väljas olevast kunstist. Kunstiteadlase Indrek Griogri meelest võib see hinnang ka pädeda, kui ma uurisin talt, et miks ta ei kirjuta KTTS raames tellitud teostest. Tõi näitena, et “Jass [Kaselaan] linde ja kalu galeriisse ei teeks [pidades silmas Jass Kaselaane Tabasalu riigigümnaasiumi võidutööd “Lennu algus” ja Võrumaa kutsehariduskeskuse võidutööd “Kala vees”]¹¹⁸ nagu Hobusepea näitus tõestab, kus ta oma mosaiigid paksu punase värviga üle võõpas. Ehk neist kirjutamine tahab teistsugust kogemust ja lähenemist. Teemasse sisseelamine ja lugemine ja pädevpüsimine on suur töö”¹¹⁹ Antud hinnangut toetab Kaselaane enda väljaütlemised, kus tema jaoks protsendikunst ongi omaette kunstžanr, mis on täiesti erinev galeriikunstist. Kui galeriis saab oma kunstnikuego välja elada, siis protsendikunst on kompromissikunst.¹²⁰

¹¹⁶ G. Taul, “Protsendikunst kui ühisruumi tööriist”.

¹¹⁷ Samas.

¹¹⁸ Lisa 1

¹¹⁹ Indrek Grigor, info edastatud Facebook messengeri kaudu 01.02.2022.

¹²⁰ J. Raud, “Protsendikunst – tähtsam kui laserid ja kõvem kui Bruce Lee?”.

Lisaks tõi Grigor põhjustena välja probleemi logistikaga, teosed paiknevad tihti kohtades, kuhu on keeruline ligi pääseda ja kommunikatsioonis - teoste üle ei lööda nii suurt lokku. Teise huvitava punktina tõi ta välja, et kuna keegi teine ei tunne nende teoste vastu huvi ega räägi neist, siis tal ei ole motivatsiooni isegi neid üritada näha, kuna seda pole tema erialase pädevuse jaoks vaja.¹²¹ Sellest võiks järeldada, et KTTSi näol on meil olemas toimiv finantsmeede ja seda kasutav kunstnikkond ent kuna žanrierinevus on nii suur, aga avalik huvi väike, siis kunstiteadlased lihtsalt ignoreerivad tulemusi. Võrreldes summasid, mille eest tellitakse kunstihangete seaduse alusel kunsti näiteks näituste või isegi näitusasutuste eelarvetega, on raske mõista nii suure hulga teoste sisulist ignoreerimist ning see on seaduse rakendumise üks nõrgemaid külgi.

¹²¹ Indrek Grigor, info edastatud Facebook messengeri kaudu 01.02.2022.

Kokkuvõte

Käesolevas töös uuriti, mis tingimustes ja kuidas töötati välja ning rakendus Kunstiteoste tellimise seadus. Selle küsimusega tegeleti Kultuurkapitali eestvedamisel juba 1930ndatel, paraku seaduse vastuvõtmiseni toona ei jõutud. Nõukogude okupatsiooni ajal sekkus riik aktiivselt kultuuripoliitikasse ning 1950ndatel kujunes välja raamistik kunstnike toetamiseks läbi riiklike ostude ja tellimuste. Eesti iseseisvuse taastamisega 1990ndatel ja toona langetatud kultuuripoliitiliste otsuste tulemusena riiklikud tellimused kunstnikele sisuliselt lõppesid. Seetõttu 1990ndate ja 2000ndate kultuuripoliitikat iseloomustas suuresti tekitatud olukorrale leevenduste otsimine. Kuigi Kultuurkapitali, Loovisikute ja loomeliitude seaduse ja kunstniku ning kirjaniku palgaga mõningane leevendus saabus, ei lahendanud see probleemi olemust – kunstnikel on vaja tellimusi.

Jaan Elkeni eestvedamisel hakati 2000ndatel üha enam teadvustama nn protsendiprintsiibi kui ühte võimaliku lahendust olukorra parandamiseks. 2007. aasta Riigikogu valimiste järel moodustunud valitsus võttis antud küsimuse oma tegevusprogrammi ning andis Kultuuriministeriumile ülesandeks vastav seadus välja töötada. 2009 ja 2010 aastast säilinud kooskõlastusdokumentidest on näha, et seadus oleks võinud olla ka hoopis teistsugune. Ministerium andis järgi kohalike omavalitsuse survele jätta nemad seaduse rakendamisest välja. Samas jättis ministerium arvestamata mitmete asutuste mõistlikku ettepanekut seaduses kunsti defineerida, seda näiteks läbi Autoriõigusseaduse. Riigikogus seaduseelnõu erilist arutelu ei leidnud ning seadus võeti vastu suure häälteenamusega.

Kunstihangete seaduse rakendumise hindamiseks peame me vaatama erinevaid parameetreid. Kui arvestada tellitud kunstiteoste hulka (123 teost 2022 aprilli seisuga) ning Lisa 2 tabelis toodud mõju kunstirahastusele, saame öelda, et seaduse rakendumine on olnud tulemuslik. Samas võttes arvesse kunstirahastuse kehva seisutervikuna, pole antud meede siiski piisav, et pakkuda leevendust. Kuigi hangetel osalemise bürookraatlik pool on muutunud lihtsamaks on see siiski üheks teguriks, mis raskendab seaduse potentsiaali realiseerumist ning siinkohal saaks ministerium üle vaadata, kas kõik nõutavad dokumendid on ikka vajalikud ning korraldada erinevaid õpitubasid, et kaasata rohkem kunstnike konkurssidel osalema.

Seaduse rakendumise üheks probleemkohaks on samad küsimused, mis kerkisid juba menetluse

käigus, ent lahendust ei leidnud. Üheks printsiipiaalsemaks neist muutus kunstiteose definitsioon. Kuigi seaduse väljatöötamise ajal soovitas Kujundusgraafikute liit selle siduda Autoriõigusseadusega, seda ei tehtud. Selle tulemusena oli tellijaid, kes proovisid seadust, kas tahtlikult või mitte, kuritarvitada. Väga lähedalt antud probleemiga on seotud ka ministeeriumi roll ja vastutus antud seaduse rakendumisel. Kui seadust välja töötades soovitas Eesti Kunstnike Liit moodustada eraldi nõukogu, mis tegeleks seaduse rakendumisega seotud küsimuste, oskusteabe kogumise ja edastamisega, siis ministeerium rahapuuduse põhjendusel sellest ettepanekust loobus. Selle tulemusena tihti peale on jäänud segaseks ministeeriumi roll ning see nõudis ka Õiguskantsleri sekkumist. Autor hinnangul on väga oluline, et ministeerium leiaks vahendeid ja inimressursi kunstihangetega tegelemiseks. Ühelt poolt hõlbustaks see kunstihangete protsessi kui sellist, teisalt on vaja, et keegi tegeleks ka juba tellitud teoste järeleluga. Antud uurimus sai võimalikuks tänu isiklikule arhiivile, paraku suur hulk KTTSi puudutavast materjalist on killustunud erinevate asutuste arhiivides, kehvalt arhiveeritud ning pole kindel, kas teostatud tööd on nõuetekohaselt dokumenteeritud. Ministeeriumi andmebaasis on selles osas suured lüngad.¹²²

Kunstiteoste retseptsioon või õigemini selle puudumine on üks küsimusi, mis vajaks eraldi uurimustööd. Kuigi autor esitas mõned võimalikud põhjused, vajaks antud küsimus eraldi süvitsi minekut.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et seaduse rakendumine on omanud tuntavat positiivset mõju kunstivaldkonnale ning osaliselt ka täidab oma eesmärgi. Seaduse vastuvõtmine alles käivitas protsessi, oluline on, et valdkond räägiks aktiivselt kaasa võimalikest moodustest kunstiteoste tellimise praktikaid paremaks muuta ning otsiks võimalusi antud printsiibi laiendamiseks kohalikul tasandil ja taristuobjektide.

¹²² Kultuuriministeeriumi koduleht - Kunstiteoste tellimise seadusega tellitud kunstiteosed <https://kul.ee/kunstiteoste-tellimise-seadusega-tellitud-kunstiteosed> (vaadatud 18.05.2022).

Summary

Commissioning of Artwork Act in Estonia. Prologue, creation and implementation

The aim of this bachelor's thesis was to study and analyse the process of creating and implementing the Commissioning of Artworks Act in Estonia. Although there were discussions about the idea of "per cent for art" already in the late 1930s, the onset of World War II halted further developments. During the Soviet occupation, the procurement of artworks was organised by state-backed institutions and the life of artists was relatively stable. With the end of the Soviet era and the restoration of Estonian independence, cultural policies changed drastically and the principles of market economy were introduced. With the collapse of the old system, the artists found increasing difficulties of sustaining their ways of life and holding on to their position in the society.

During the 1990s and the 2000s, the emphasis of the culture policies was to find ways to alleviate the dire situation in the field of culture. In these circumstances the idea of implementing the "per cent for art" principle rose anew. Jaan Elken, the President of the Estonian Artists' Association from 1999 to 2013, became the spokesperson for this idea. Through numerous newspaper articles and public speeches to introduce and popularise the idea along with lobby work among politicians he finally succeeded. After the 2007 parliamentary elections, the government included the idea of "per cent for art" to its roster of planned actions. The task of preparing the draft of the law was given to the Ministry of Culture which finalised the general principles in 2008. In the following two years, the coordination process with art establishments and other state institutions took place with the aim of sending the draft to the Parliament. In 2010, the draft was processed with few amendments and the Commissioning of Artworks Act was passed in June.

At first, there were some difficulties with the implementation of the law: the process of procurement was overly bureaucratic and there were no manuals for artists about how to participate. The law had also been written in a manner that left too much room for interpretation of the concept of "art", which allowed some procurers to abuse the commissioning obligation. Moreover, there was no clarity about the role of the Ministry of Culture in the whole process. Over the years, the law has been redrafted to make it clearer and more user friendly and first manuals for artists and procurers have been published. Today we can say that the law has been carried out with relative success. As

of April 2022, 123 works of art have been procured with the help of this law and it has partially alleviated the financial problems of the art field.

Lisa 2

Tabel 2: KTTS mõju kunstieelarvele 2014-2021 a.

Aasta	Kultuuriministeerium	Kulka	Kunstihanked	Kokku	Protsent eelarvest
2014	330,759 €	1,695,570 €	269,909 €	2,298,252 €	11.74%
2015	462,000 €	1,793,048 €	606,035 €	2,861,083 €	21.18%
2016	462,000 €	1,871,519 €	300,553 €	2,634,072 €	11.41%
2017	592,000 €	2,006,669 €	203,419 €	2,802,088 €	7.26%
2018	540,000 €	1,929,680 €	271,800 €	2,741,480 €	9.91%
2019	788,000 €	1,984,457 €	532,000 €	3,304,457 €	16.10%
2020	1,405,039 €	1,955,473 €	499,200 €	3,859,712 €	12.93%
2021	1,619,402 €	2,030,039 €	914,000 €	4,563,441 €	20.03%

Kasutatud allikad ja kirjandus

Arhiivimaterjalid

Rahvusarhiiv ERA 5500.1.275 Kultuuriministeeriumi poolt ettevalmistatud seaduseelnõudega seotud dokumendid 05.01.2009 – 08.12.2009.

RA ERA 5500.1.278 Kultuuriministeeriumi poolt ettevalmistatud seaduseelnõudega seotud dokumendid 19.03.2010-19.05.2010.

RA ERA.3978.1.65 Kirjavahetus kujutava kunsti propageerimise kohta 30.01.1937-17.12.1937.

Kirjandus

Karin Hallas-Murula "Protsendiseadusest 1930. aastatel ja täna" *Protsendiaeg. Skulptuur & arhitektuur* koostaja: Mari-Liis Tammi (Eesti Kujurite Ühendus 2010).

Karin Hallas-Murula. „Eesti 1930. aastate fassaadiplastika ja nn protsendiseaduse diskussioonid“ Kunstiteaduslikke uurimusi 2012/1-2(21).

Luisa Buck, Daniel McClean, *Commissioning Contemporary Art - A Handbook for Curators, Collectors and Artists* (Thames and Hudson 2012).

Linnaruum – kas ainult arhitektuur? (Eesti Kujurite Ühendus, 2004).

Eesti Kunstnike Liidu aastaraamat 2004

Artiklid perioodikast

Ando Keskküla "Raha" Sirp nr 44 1. november 1991.

Jaak Jõerüüt "Esmalt ikkagi kultuuripäästeprogramm" Sirp nr 13, 29.03.1991.

Ando Keskküla "Raha II" Sirp nr 46 ,15.11.1991.

Enn Roose "Kultuuriasutuste ja kultuurirörajate maksustamisest" Sirp nr 38, 20.09.1991.

Ühisavaldus (allkirjastanud 30 kultuuriasutust) Sirp nr 4 24.01.1991.

Jaan Elken, Avalik kiri, Sirp 08.02.2002.

Jaan Elken, Raha kunstile. Raha kunstile? Raha kunstile?! Sirp 13.06.2003.

Madis Jürgen „Kas muuseum ikka tuleb?“ Eesti Ekspress 23.03.2003.

Jaan Elken "Eesti kunst vajab riigitellimust ja naasmist avalikku ruumi" Eesti Päevaleht 09.01.2007.

Jaan Elken, "Protsendikunst – kellele ja milleks?" Sirp, 24.09.2009.

Hanneli Rudi "Kalm – kunstiteoste sundost võib soodustada keskpärasust" , Postimees, 3.09.2009.

Juhan Raud “Protsendikunst – tähtsam kui laserid ja kõvem kui Bruce Lee?” Postimees, 13.11.2021.

Ilmar Malin artiklis "Mõnda kunstist ja selle tellijast" Sirp ja Vasar, 18.10.1960.
Kaire Reiljan - "Ühisgümnaasium sai 37 000 eurot maksva laevalgusti" , Lääne Elu 18.01.2014.
Tiiu Randmann–Mihkla: "Lennula" ei sobi Wiedemanni" , Lääne Elu 29.01.2014.
Urmas Lauri "Protsendiseaduse esimene pääsuke Läänemaal – Lennula" , Lääne Elu 01.01.2015.
Gregor Taul "Protsendi kunst kui ühisruumi tööriist" , Sirp, 09.03.2018.

Interneti allikad

Jaan Elken, Protsendikunsti maaletoomise lugu , Kaasaegse kunsti uudiskiri 30.01.2017,
<https://us9.campaign-archive.com/?u=0f3d5495f501af0c94ef278f1&id=c215f51df1> (25.05.2022).
Jaan Kangilaski, Nõukogude okupatsiooni aegne kunstielu korraldus,
<http://okupatsioon.ee/en/foto-teistest-kogudest/9mai-eesti-vabariigi-valitsus> (04.05.2022).
Eesti kunstnike Liidu koduleht – ajalugu,
<https://www.eaa.ee/ajalugu> (19.04.2022).
Kultuuriministeerium, Kirjaniku- ja kunstnikupalk,
<https://www.kul.ee/kunstid-ja-loomemajandus/kirjandus/kirjaniku-ja-kunstnikupalk> (19.04.2022).
Vabariigi Valitsuse 2007.–2011. aasta tegevusprogrammi,
<https://www.riigiteataja.ee/akt/12838820> (25.03.2022).
Kultuuriministeerium, Kultuuri arengukava 2021-2030,
<https://kul.ee/kultuur2030> (12.05.2022).
Riigikantselei dokumendiregister,
<https://dhs.riigikantselei.ee/avalikteave.nsf/documents/NT000D6612?open> (12.05.2022).
Riigikogu, Kultuurikomisjon, Kunstiteoste tellimise seadus 756 SE,
<https://m.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/5cae0abc-b214-5fc2-0508-9a3d2094ac6c>
(20.04.2022).
Rahandusministeerium, Riigieelarve,
<https://www.rahandusministeerium.ee/et/eesmargidtegevused/riigieelarve-ja-majandus/riigieelarve-ja-majandusulevaated> (20.04.2022).
Kultuurkapital, Aastaruanded,
<https://kulka.ee/meist/kultuurkapitalis/aastaruanded> (07.02.2022).
Kultuurkapital, Eraldatud stipendiumid, toetused ja preemiad,
<https://kulka.ee/avalik-teave/eraldused> (07.02.2022).
Proloog, Kunstnikud kogudes,

<https://proloogkool.eu/kunstnikud-kogudes> (21.04.2022).

Tark Tartu, Kunst renoveeritavate majade seintel ja ümbruses,

<https://tarktartu.ee/uhistutele/kunstillahendus/> (06.05.2022).

Riigi Kinnisvara AS, Kohtla-Järve Ühishoone kunstikonkurss,

<https://www.rkas.ee/et/uudised/kohtla-jarve-uhishoonele-otsitakse-kunstiteost> (06.05.2022).

Gregor Taul “Pretsendenditu protsent” Kunst.ee 2014-2,

<https://ajakirikunst.ee/?c=kunstee-numbrid&l=et&t=pretsedenditu-protsent&id=961> (06.05.2022).

Õiguskantsler, Kunstiteoste tellimise seaduse rakendamisesest,

<https://www.oiguskantsler.ee/et/seisukohad/seisukoht/kunstiteoste-tellimise-seaduse-rakendamisest> (07.04.2022).

Riigi Kinnisvara AS, Põllumajandusuuringute Keskuse kunstikonkurss,

<https://www.rkas.ee/et/pollumajandusuuringute-keskuse-kunstikonkurss> (06.05.2022).

Riigi Kinnisvara AS, Rapla riigigümnaasiumi kunstikonkurss,

<https://rkas.ee/et/uudised/rapla-riigigymnaasium-otsib-konkursiga-kunstiteost> (06.05.2022).

Ringvaade, ERR, 22.03.2022,

<https://kultuur.err.ee/1608540802/maetamm-protseendikunstist-on-osa-kunstnikke-kes-suudavad-seda-vaga-hasti-teha> (06.05.2022).

Indrek Grigor “Protsendi seaduse viljad” ERR 16.02.2017,

<https://arhiiv.err.ee/vaata/kunstiministeerium-protseendi-seaduse-viljad> (06.05.2022).

Skulptuur „Tasakaal” kaunistab Jõhvi sõjaväelinnakut, 29.12.2021,

<https://virupanorama.ee/et/archives/7176> (21.04.2022).

Inna Grünfeldt “Jõhvi sõjaväelinnakut hakkab kaunistama skulptuur“Tasakaal” 25.08.2021,

<https://kultuur.err.ee/1608438698/johvi-sojavaelinnakus-avati-eeesti-kolmas-ratsamonument> (1.04.2022).

Kultuuriministeerium, Kunstiteoste tellimise seadusega tellitud kunstiteosed,

<https://kul.ee/kunstiteoste-tellimise-seadusega-tellitud-kunstiteosed> (18.05.2022).

Isiklik arhiiv

e-kirjad

e-kiri: Maria-Kristiina Soomre, Kultuuriministeerium, kunstinõunik 07.02.2022.

e-kiri: Kultuuriministeeriumi kiri Tartu Kunstnike Liidule 23.01.2014.

e-kiri: Tartu Kunstnike Liidu pöördumine Kultuuriministeeriumi poole 30.06.2015.

e-kiri: Kultuuriministeeriumi vastuskiri Tartu Kunstnike Liidule 07.07.2015.

e-kiri: Tartu Kunstnike Liidu Vastuskiri Kultuuriministeeriumile 14.07.2015.

e-kiri: Kultuuriministeeriumi kiri Tartu Kunstnike Liidule 20.07.2015.

e-kiri: Kirjavahetus perioodil 11.08.2015 – 19.09.2015 (Viljandi kutsehariduskeskuse hange / Civitta).

e-kiri: Kirjavahetus perioodil 28.05.2015 – 13.12.2017 (ERR Radiomaja hange).

Facebook messenger

Indrek Grigor, info edastatud Facebook messengeri kaudu 01.02.2022.

KTTS konkurssidega seotud materjalid

Laitse lasteaia kunstiteose (vitraaž) tellimise ideekonkurss – võistlusjuhend

Urvaste kooli kunstiteose tellisime ideekonkurss – võistlusjuhend

Maarjamõisa meditsiinilinnaku III ehitusjärgu kunstiteose ideekonkursi – võistlusjuhend

Ideekonkurss kunstiteose tellimiseks seoses L. Puusepa 8 hoone rekonstrueerimisega
-võistlusjuhend

TTÜ Virumaa Kolledži Põlevkivi Kompetentsikeskuse kunstiteose tellimine – lähteülesanne
Riigikohtu kunstikonkurss - võistlusjuhend

Teadustööd

Theresa Tompel seminaritöö "Riigi kunstipoliitika ja protsendiseaduse rakendumine riigigümnaasiumide näitel" , juhendaja: Holger Rajavee, Tartu Ülikool, Kunstiajaloo osakond (2021).

Rita Peirumaa magistritöö "Hruštšovi aja "sula" ning muudatused ENSV kunstipoliitikas ja – elus 1950. aastate teisel poolel" juhendaja Jaak Kangilaski (Tartu Ülikool, Filosoofia teaduskond, Ajaloo osakond, Kunstiajaloo õppetool 2004).

Seadused

Riigiteataja, Loovisikute ja loomeliitude seadus, <https://www.riigiteataja.ee/akt/104032022007> (05.05.2022).

Riigiteataja, Kunstiteoste tellimise seadus, <https://www.riigiteataja.ee/akt/13335744> (22.04.2022).

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Markus Toompere

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Kunstiteoste tellimise seadus Eestis – eellugu, väljatöötamine ja rakendumine“, mille juhendaja on Anu Ormisson-Lahe, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Markus Toompere

01.06.2022